

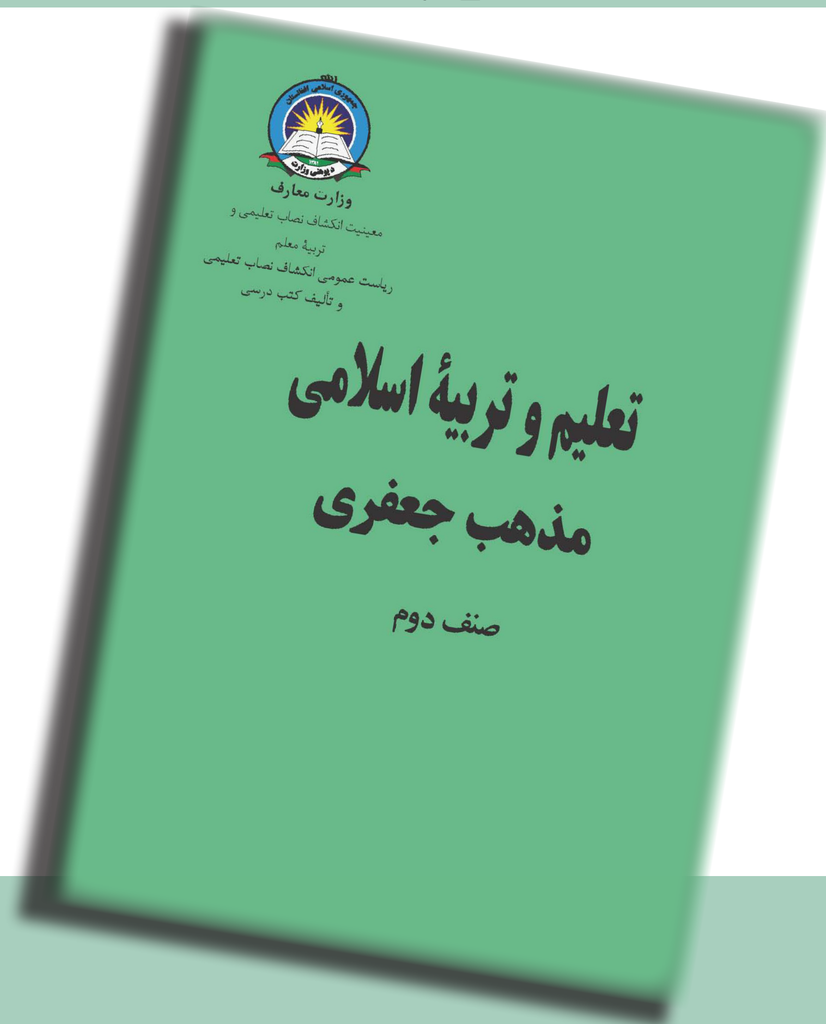
وزارت معارف
معینیت انکشاف نصاب تعلیمی و
تربیهٔ معلم
ریاست عمومی انکشاف نصاب
تعلیمی و تألیف کتب درسی

رهنمای معلم

تعلیم و تربیهٔ اسلامی

(مذهب جعفری)

صنف دوم

رهنمای معلم تعلیم و تربیهٔ اسلامی

صنف دوم

کتاب های درسی متعلق به وزارت معارف بوده، خرید
و فروش آن در بازار جداً ممنوع است.
با متخلفین برخورد قانونی صورت می گیرد.

سال چاپ: ۱۳۹۳ هـ. ش.

وزارت معارف

معینیت انکشاف نصاب تعلیمی و تربیهٔ معلم

ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی

رهنمای معلم

تعلیم و تربیهٔ اسلام

صنف دوم

(مذهب جعفری)

سال چاپ: ۱۳۹۷ هـ. ش.

مؤلف

- محمد قاسم الیاسی «ترگانی»

ایدیت علمی و مسلکی

- مؤلف محمد باقر حلیمی «جعفری»

ایدیت زبان

-

کمیتۀ دینی، سیاسی و فرهنگی

-

-

کمیتۀ نظارت

- دکتور اسدالله محقق معین انکشاف نصاب تعلیمی و تربیۀ معلم
- دکتور شیر علی اظریفی مسؤول پروژۀ انکشاف نصاب تعلیمی
- سرمؤلف عبدالظاهر گلستانی رئیس عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تالیف کتب درسی

طرح و دیزاین

- وحیدالله «محمدی» و محمد علی «نظری»

بسم الله الرحمن الرحيم

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی   دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې   هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی   د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو   د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، ګوجر دي   پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي   هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي   لکه لمر پر شنه آسمان

په سینه کې د آسیا به   لکه زړه وي جاویدان

بسم الله الرحمن الرحیم

پیام وزیر معارف

استادان و معلمان محترم،

تعلیم و تربیه اساس انکشاف و توسعهٔ همه کشورهای جهان را تشکیل می‌دهد، نصاب تعلیمی یکی از عناصر بنیادی و اولیهٔ تعلیم و تربیه بوده که مطابق انکشافات علمی و نیازمندی‌های جامعه وضع می‌گردد، واضح است که انکشافات علمی و ضرورت‌های جامعه همواره در حال تَطَوُر می‌باشد؛ بناءً لازم است نصاب تعلیمی نیز به صورت علمی و دقیق مطابق ایجابات عصر و زمان انکشاف نماید؛ البته نباید نصاب تعلیمی تابع تغییرات سیاسی، نظریات و تمایلات اشخاص گردد.

کتاب رهنمای معلم که امروز در دسترس شما قرار دارد بنابر همین مشخصات تهیه و ترتیب گردیده است، با تکیه بر میتودهای جدید تدریس، فعالیت‌هایی در آن اضافه شده که فعال نگاه داشتن شاگردان در عملیهٔ تدریس جزء پلان درسی گردیده است.

امیدوارم محتویات این کتاب که با استفاده از روش‌های آموزش فعال مطابق رهنمودها و پلان تعلیمی تعیین شده صورت گرفته مورد استفادهٔ شما استادان عزیز قرار گیرد، و از اولیای محترم شاگردان نیز تقاضا به عمل می‌آید که در تعلیم و تربیهٔ با کیفیت دختران و پسران خود همکاری متداوم نمایند، تا اهداف و آرزوهای نظام معارف برآورده گردیده، نتایج و دست آوردهای خوبی برای آنان و کشور ما داشته باشد.

باور دارم که استادان و معلمان گرانقدر ما در تطبیق مؤثر نصاب تعلیمی رسالت و مسؤولیت بزرگ خویش را اداء می‌نمایند.

وزارت معارف همواره تلاش می‌نماید تا نصاب تعلیمی معارف مطابق اساسات دین مبین اسلام، حس وطن دوستی و معیارهای علمی با در نظرداشت نیازمندی‌های مُبرم جامعهٔ ما انکشاف نماید.

در این عرصه از تمام شخصیت‌های علمی و دانشمندان تعلیم و تربیهٔ کشور و اولیای محترم شاگردان تمنا دارم، تا با ارائهٔ نظریات و پیشنهادات سالم و مفید خویش مؤلفان ما را در بهبود و غنامندی هرچه بیشتر تألیف کتب درسی و رهنمای معلم یاری رسانند.

از همهٔ دانشمندانی که در تهیه و ترتیب این کتاب سهم گرفته اند، و از مؤسسات محترم ملی و بین المللی و سایر کشورهای دوست که در تهیه و تدوین نصاب تعلیمی جدید و طبع و توزیع کتب درسی و رهنمای معلم همکاری نموده اند صمیمانه اظهار امتنان و قدردانی می‌نمایم.

و من الله التوفیق

دکتور اسدالله حنیف بلخی

وزیر معارف جمهوری اسلامی افغانستان

سخنی چند با معلمان گرامی

۱- تقسیم‌بندی کتاب درسی

کتاب درسی صنف دوم دارای سی و پنج درس است که در سه فصل تدوین شده است. فصل اول آن از عقاید بحث می‌کند و دارای ده درس است؛ فصل دوم آن به مسائل احکام پرداخته است که این فصل چهارده درس را دربرمی‌گیرد و فصل سوم آن مربوط به مباحث آداب و اخلاق است که این فصل در یازده درس تألیف گردیده است. تمامی دروس مضمون صنف دوم، همانند کتاب‌های دیگر، در ساعت‌های درسی معین تدریس می‌گردد.

۲- عدالت، انصاف و احترام نسبت به شاگردان

یکی از مواردی که در راستای تعلیم و تربیت بسیار مهم قلمداد شده است، رعایت عدالت و انصاف بین شاگردان و نیز احترام‌گذاشتن نسبت به همهٔ آن‌ها است. معلم موفق و مؤثر همواره به دانش‌آموزان از هر نژاد، فرهنگ و یا جنسیتی که باشند، احترام می‌گذارد و عدالت و انصاف را در مورد آن‌ها رعایت می‌کند. مصاحبه‌هاو نظرسنجی‌های مربوط به نگرش دانش‌آموزان دربارهٔ عدالت در صنف درس، نکات مهم زیر را نشان می‌دهد:

الف) شاگردان، احترام را با عدالت مرتبط می‌دانند و انتظار دارند معلمان با آن‌ها انسانی رفتار کنند.

ب) شاگردان، معلمان موفق و مؤثر را کسانی می‌دانند که از مسخره‌کردن پرهیز می‌کنند و از ایجاد موقعیت‌هایی که شاگردان در مقابل هم‌سالان خود احترام‌شان را از دست بدهند، جلوگیری می‌کنند.

ج) معلمان موفق بی‌طرفی فامیلی، قومی، نژادی، منطقه‌ای، زبانی، مذهبی و...را رعایت می‌کنند.

د) شاگردان، عدالت و احترام را در معلمانی می‌یابند که رفتارشان باثبات است و فرصت مشارکت و موفقیت آنان را در صنف فراهم می‌کنند.[۱]

هـ) معلمان مؤثر ضمن حفظ رابطهٔ مناسب معلم- شاگردی، همواره با تک‌تک دانش‌آموزان برخوردی صمیمانه دارند.

و) معلمان موفق و مؤثر به‌جای این‌که در مقابل و یا برای شاگردان کار کنند، همراه آنان کار می‌کنند.

ز) معلمان مؤثر به شاگردان اجازه می‌دهند که در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت کنند.

ح) معلمان مؤثر شوخ‌طبع‌اند و به لطیفه‌گویی تمایل دارند. آنان برای بازی و شرکت در فعالیت‌های مشترک با شاگردان‌شان پیش‌قدم می‌شوند.[۲]

---

۱. خیریه بیگم حایری‌زاده و لیلی محمدحسین: ویژگی‌های معلم مؤثر، تهران، نشر قطره، ۱۳۸٤، ص ۳۰.

۲. همان، ص ۳۱.

۳- محبت، تشویق و همدلی به جای تنبیه

همان‌گونه که می‌دانیم محبت، تشویق و رویهٔ خوب انسان‌ها نسبت به همدیگر یک اصل اساسی و بنیادی به‌شمار رفته، از اهمیتی خاص برخوردار است. رعایت این اصل، به‌ویژه برای کسانی که معمولاً با کودکان سروکار دارند، اهمیت مضاعف می‌یابد. کسانی که با کودکان دمسازاند، علاوه بر این‌که به آن‌ها مهر می‌ورزند، باید با آنان مثل خودشان رفتار کنند و به زبان آن‌ها سخن بگویند؛ چه این‌که به تعبیر مولانای بلخی:

چونک با کودک سروکارم فتاد هم زبان کودکان باید گشاد

بنابراین، هر زمانی که فضای صنف و درس با مهر و محبت، تشویق و مثبت‌نگری آکنده شود، نتیجهٔ بسیار بهتری به‌دست خواهد آمد. درست به همین خاطر است که کارشناسان علوم تربیتی به تشویق بیش‌تر از تنبیه توصیه می‌کنند.

متأسفانه معلمان در کشور ما تنها ابزاری که در دست دارند، استفاده از تنبیه بدنی است و برخی از آن‌ها به این باور رسیده‌اند که اساساً تنبیه بهترین وسیله برای تربیت و آرام نگاه‌داشتن دانش‌آموزان می‌باشد؛ ازاین‌رو، نظام آموزشی ما همواره با اذیت جسمانی و تنبیه بدنی دانش‌آموزان همراه است! و معلمان معتقداند که چوب از بهشت آمده است و شعر زیر را می‌سرایند:

بی‌ادب را هرکجا دیدی بکوب خرس آدم می‌شود از ضرب چوب

اما نمی‌دانند همین چوبی که به قول آن‌ها از بهشت آمده است، چقدر استعدادهای کودکان ما را به نابودی می‌کشاند. برخی از این کودکانِ مستعد از مکتب فراری‌اند و حتی از شنیدن اسم مکتب هم نفرت دارند. اگر معلمان یک کمی محبت و تشویق را سرچشمهٔ کار خود قرار دهند، آنگاه همهٔ کودکان نه از مکتب متنفر می‌شوند و نه استعدادهای آن‌ها به هدر می‌رود. اگر معلمان ما دیواری از مهر و محبت دور مکتب بکشند، مطمئن خواهند شد که هیچ دانش‌آموزی نسبت به آن دید منفی نخواهند داشت و هرگز از مکتب فرار نخواهند کرد؛ زیرا:

درس معلم ار بود زمزمهٔ محبتی جمعه به مکتب آورد طفل گریزپای را

به تعبیر یکی از معلمان و دانشمندان موفق سویسی: «قبل از هرنوع آموزش جلب اعتماد کودکان لازم است. اگر معلم در این کار موفق شود، بقیهٔ کارها به‌راحتی صورت می‌گیرد.[1]» او رمز این توفیق را محبت، عشق و علاقهٔ خود به دانش‌آموزان می‌داند و می‌گوید: «همه چیز از عشق و محبت واقعی من نسبت به کودکان سرچشمه می‌گیرد. برای تعلیم بهتر اولین کار جلب اعتماد و محبت کودکان است.[2]» اگر در مکتب به اذیت و آزار جسمانی و روانی دانش‌آموزان پرداخته شود، در آینده آنان از مکتب فقط خاطرات و احساسات منفی به یاد خواهند آورد؛ احساساتی از قبیل خستگی، عصبانیت، حقارت و حتی وحشت.

چرا دانش‌آموزان ما وقتی این سخن را می‌شنوند که «فردا مکتب تعطیل است»، خوشحال می‌شوند؟ آیا محیطی که بستن و تعطیل‌کردن آن برای معلم و شاگرد خوشحال‌کننده باشد، تعلیم و تربیت است؟ آیا لازم نیست در نگرش‌های خود تجدیدنظر کنیم؟ آیا مکاتب ما در برخی مناطق به زندان با اعمال شاقه تبدیل نشده‌اند؟ کودکان را در صنف درس زندانی‌کردن و هرگونه فعالیت و تلاش فطری و طبیعی را از آنان گرفتن و نظرها و خواسته‌های خود را به آنان تحمیل‌کردن، مفهومی جز این می‌تواند داشته باشد؟ معلم و مکتب به‌جای تحقیر و تنبیه، باید به آنان شخصیت بدهد؛ یعنی چگونه آموختن، چگونه اندیشیدن و چگونه زندگی‌کردن را به شاگردان بیاموزد.

برخی از اندیشمندان به این باورند که تربیت‌شدگان محیط فشار و شدت عمل، فشارپذیرند و به‌صورت موجوداتی فاقد پویایی برای رشد خود به خودی بار می‌آیند. روش تربیتی مبتنی بر اعمال فشار و قدرت‌مداریِ مداوم معلم و مربی، خمودی بار می‌آورد و حاصل آن بیش از هرچیز قبول تسلط دیگران است. جامعه‌ای که از افراد آماده برای قبول فشار مرکب باشد، همواره فشار و دیکتاتوری را پذیرا خواهد بود و مفهوم حق و برابری را هرگز احساس نمی‌کند؛ بر همین اساس است که ستم‌پذیری را به یک اعتبار نتیجهٔ ستمگری مداوم دیگران دانسته‌اند[3]؛ البته باید توجه داشت که تشویق هم باید حساب‌شده باشد و از حد اعتدال خارج نشود؛ زیرا اغلب جوانان از خودراضی، پرتوقع، بی‌اعتنا به دیگران و به موازین اجتماعی، بدبین و منزوی که در هیچ شرایط زندگی به حد خود قانع نیستند، همان‌هایی‌اند که احیاناً در دوران کودکی و بلوغ بیش از حد مورد توجه بوده‌اند و اصولاً متوقع و طلبکار بار آمده‌اند. این چنین کودکان کم‌تر می‌توانند با مقتضای زندگی سازگار باشند و به

---

۱. فرخنده مفیدی: آموزش و پرورش دبستانی و دبستان، دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۲، چاپاول، ص ۸۸.

۲. همان.

۳. محمدطاهر معیری: مسائل آموزش و پرورش، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸٤،چاپ شانزدهم، ص ۱۹۰.

واقعیت‌ها فکر کنند و گاهی در اثر برخورد مستمر با پدیده‌های ناخواستهٔ محیط، به یأس، بدبینی و انزوا کشیده می‌شوند.[1]

به‌طور کلی، پژوهش‌ها و تحقیقات به‌عمل‌آمده، بر اساس دلایل زیر، به این نتیجه رسیده‌اند که تنبیه در اکثر موارد کم‌اثرتر از تحسین و تشویق است؛ زیرا: ۱) اثرات تنبیه معمولاً به زمینه یا معلمی خاص محدود می‌شود؛ یعنی اگر دانش‌آموزی در صنف درس «الف» تنبیه شود، دیگر کاری که موجب تنبیه شود، فقط در همان صنف انجام نخواهد داد؛ ولی در صنوف دیگر باز به همان کار ادامه می‌دهد؛ ۲) در تنبیه جنبهٔ الگودهی و الگوگیری وجود دارد؛ یعنی تنبیه‌شونده آخر سر خود تنبیه‌کننده می‌شود؛ ۳) اثر تنبیه آنی، لحظه‌ای و زودگذر است؛ به این معنا که اثر تنبیه چند دقیقه‌ای بیش‌تر طول نمی‌کشد و دوباره همان آش و همان کاسه است؛ ٤) در تنبیه جایگزینی وجود دارد؛ یعنی کسی که به‌خاطر کار نادرستی تنبیه می‌شود، ممکن است همان کار را انجام ندهد؛ ولی کار نادرستی دیگر را انجام خواهد داد؛ ٥) تنبیه همیشه به پاسخ مطلوب منجر نمی‌شود؛ به این معنا که ممکن است دانش‌آموزی که مورد تنبیه واقع شده است، از رفتار نامطلوب دست بردارد؛ ولی این باعث نمی‌شود که او به رفتار درسی بپردازد و ممکن است که وی به خیال‌بافی یا اتلاف وقت بپردازد.

از طرف دیگر، اگر تنبیهی هم صورت می‌گیرد، باید شرایط و ضوابط آن در نظر گرفته شود؛ به‌طور مثال: ۱) شرایط سنی کودک در نظر گرفته شود؛ ۲) بین تنبیه و عمل و رفتار نامناسب و نامطلوبِ فرد خاطی تناسب وجود داشته باشد؛ ۳) رشد بدنی، عاطفی، روانی، هوشی و عقلانی کودک مورد نظر قرار گیرد؛ ٤) سبک و گذرا باشد؛ ٥) بین ناتوانی کودک و نخواستن او تفاوت قایل شود؛ ٦) با هدف تربیتی صورت بگیرد؛ یعنی از باب دل‌سوزی و هدایت باشد، نه از باب خالی‌کردن عقده و از سر خشم و غضب و ۷) این‌که آیا کودک مستحق تنبیه هست یا نه و... .[2]

٤- توجه به تفاوت‌های استعدادها و تمایزات اجتماعی و محیطی شاگردان

علاوه بر مواردی که گفته شد، معلم محترم باید استعدادهای متفاوت شاگردان را در نظر گرفته، تمام تمایزات و تفاوت‌های ذهنی، اجتماعی و محیطی آنان را درک کند، تا همهٔ آن‌ها را بر اساس همان تفاوت‌های در نظر گرفته‌شده در فعالیت‌های صنفی مشارکت دهد و به کلمه‌های «کدام‌یک می‌تواند»، «چه کسی می‌تواند» و «کی

---

۱. همان، ص ۱۹۳.

۲. دانیل مویس و دیوید رینولدز: آموزش مؤثر روش تدریس کارآمد، ترجمه محمدعلی بشارت و حمید شمسی‌پور، تهران، انتشارات رشد، ۱۳۸٤، ص ۸٤.

می‌تواند» اکتفا نکند و همهٔ شاگردان را اعم از قوی، ضعیف و متوسط در فعالیت‌های درسی سهیم سازد. به عبارت دیگر، وی بداند که:

- برای چه کسی تدریس می‌کند؟
- برای چه جامعه‌ای تدریس می‌کند؟
- در چه زمانی تدریس می‌کند؟
- چگونه تدریس می‌کند؟

البته آنچه گفته شد، مربوط به انجام فعالیت‌ها می‌شود؛ ولی در مورد پرسش‌های آغازین درس بهتر این است که به‌صورت مشخص از کسی سؤال نشود؛ بلکه گفته شود «چه کسی می‌تواند»، «کدام‌یک از شما می‌تواند» به این پرسش پاسخ دهد.

٥- آشنایی با شیوه‌های تدریس

یکی از مهم‌ترین مسائل در تدریس، شیوه و روش تدریس است که خود انواع مختلفی را دربرمی‌گیرد و تأثیر آن در بازدهی تدریس به اندازه‌ای مهم است که اگر تمامی امکانات برای یک تدریس خوب فراهم شود؛ ولی شیوهٔ تدریس مناسبی وجود نداشته باشد، درس ما بازدهی چندانی نخواهد داشت. متأسفانه یکی از مشکلات مهم و اساسی در نظام معارف، خصوصاً در کشور ما، به کار نگرفتن روش‌های تدریس نوین در آموزش است. به همین سبب کیفیت آموزشی از سطح مطلوب برخوردار نیست و دانش‌آموزان علاقهٔ زیادی به تحصیل نشان نمی‌دهند.

معلم باید با روش‌های مختلف تدریس آشنا باشد و باید بداند در کدامین موقعیت آموزشی از کدامین روش استفاده نماید؛ بنابراین، در تألیف کتاب راهنمای معلم سعی شده است تا شیوه‌ها و روش‌های جدید تدریس مطرح و معلم محترم با آن‌ها آشنا شود. علاوه بر طرح شیوه‌های تدریس، تذکر این نکته هم خالی از فایده نخواهد بود که آنچه تحت عنوان معلومات تکمیلی، فعالیت و ارزیابی برای هر درس ارائه گردیده است، صرفاً پیشنهاداتی است برای معلمین محترم. آنچه در این کتاب آمده است، ابزار کمکی برای معلمین گرامی است که در کنار تجربیات، نوآوری‌ها و خلاقیت‌های خویش در راستای تدریس مؤثرتر، از آن برای بهترشدن کار تدریس بهره بگیرند.

روش‌های تدریسی که در این کتاب راهنما معرفی شده، عبارت‌اند از:

الف) شیوۀ همیاری

معلمان باید به دانش‌آموزان فرصت دهند تا به‌صورت گروهی و از طریق همیاری به یادگیری اقدام کنند. یادگیری از طریق همیاری یک قالب یا چهارچوب آموزشی است که در آن گروه‌های دانش‌آموزی ناهمگن از سوی معلم شکل داده می‌شوند و به فعالیت می‌پردازند.

هدف نهایی از کاربست الگوی تدریس یادگیری از طریق همیاری، دست‌یابی به فعالیت‌های عالی ذهنی است. این روش می‌تواند موارد زیر را افزایش دهد: همبستگی مثبت، مسؤولیت فردی، تعامل چهره به چهره، مهارت‌های اجتماعی و پردازش گروهی. این عناصر معلم را از سخنرانی صرف و دانش‌آموز را از تکرار بی‌مورد آموخته‌هایش رها می‌سازد. افزون بر این، یادگیری از طریق همیاری فرصت‌هایی را پدید می‌آورد که یادگیرندگان بتوانند در موقعیت‌هایی چون کار گروهی، ارتباطات، ایجاد هماهنگی اثرگذار و تقسیم کار موفق شوند.

ب) شیوۀ نمایش‌نامه‌ای (ایفای نقش)

در این شیوه دو یا چند دانش‌آموز موضوعی را به‌صورت نمایش‌نامه اجرا می‌کنند. این شیوۀ تدریس نیاز به مهارت‌های خاص بازیگری ندارد؛ بلکه معلم می‌تواند بنا به محتوای آموزشی مورد نظر، به ضرورت از آن استفاده کند. از ویژگی‌های مهم شیوۀ ایفای نقش این است که دانش‌آموزان با نمایش و بازیگران آن ارتباط عاطفی برقرار کرده، با هیجان مراحل نمایش را مشاهده می‌کنند و به این طریق، دقت، تمرکز حواس و توجه به مطالب افزایش می‌یابد و یادگیری بهتر و مؤثرتر انجام می‌گیرد. هم‌چنین این شیوه برای مقابله با کم‌رویی و خجالتی‌بودن برخی دانش‌آموزان که در فعالیت‌های صنفی مشارکت کم‌تری دارند، بسیار مفید است.از آن‌جایی که تمرکز حواس و ارتباط عاطفی در این روش زیاد است، یادگیری بهتر و مؤثرتر انجام می‌گیرد.

ج) شیوۀ داستان و قصه‌گویی

این روش یکی از بهترین روش‌هایی است که تأثیر زیادی در آموزش و یادگیری شاگردان دارد و اثر آن تا مدت‌های زیادی در ذهن شاگردان نقش می‌بندد و به آسانی فراموش نمی‌شود. در این روش، معلم می‌تواند موضوع درس را به‌صورت داستان، خاطره، قصه و... برای شاگردان بیان کند.

د) شیوهٔ سؤال و جواب

این روش ممکن است بین دو نفر و یا بین معلم و شاگرد در صنف انجام شود. این روش می‌تواند در بیش‌تر مضامین، مورد استفادهٔ معلمان محترم قرار گیرد؛ ولی توجه به این نکته لازم است که سؤالات باید با توجه به استعدادها و زمینه‌های علمی شاگردان طرح شوند و به‌گونه‌ای باشند که توجه آنان را برانگیزند و ذهن آنان را به حرکت درآورند.

٦- خواندن اشعار با ریتم و آهنگ

و بالآخره معلمان گرامی توجه داشته باشند اشعاری که در این کتاب آمده است، باید با ریتم و آهنگ خوانده شوند؛ زیرا معمولاً اشعار هنگامی تأثیرگذاری بیش‌تری خواهند داشت که با ریتم و آهنگ در صنف خوانده شوند و یا به‌شکل سرود زمزمه شوند، چه این‌که توسط معلم خوانده شود و چه این‌که بر عهدهٔ خود دانش‌آموزان گذاشته شود. فراموش نکنیم اگر این شعرها با ریتم و آهنگ خوانده شوند، جزئی از کلام‌ها و گفته‌های روزانهٔ کودکان خواهند شد که در نتیجه، چه به‌لحاظ نگرشی و چه به‌لحاظ شناختی، یادگیری پایدارتر و مؤثرتری اتفاق خواهد افتاد.

فهرست

فصل اول: عقاید

درس اول: اصول دین

هدف کلی: آشنایی شاگردان با اصول دین.

اهداف جزئی

۱- با اصول دین آشنا شوند.

۲- به فراگیری اصول دین و فهم معنای آن علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند اصول دین را نام ببرند و معنای آن را برای دیگران بیان کنند.

مدت تدریس: ۴۵*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر یا تختهٔ سفید و مارکر.

لغات و اصطلاحات

لغات	معانی
اصول	ریشه‌های یک چیز را اصول آن گویند
دین	آیین
توحید	یکتا و یگانه‌دانستن خداوند
عدل	برابری
امامت	پیشوایی، رهبری
معاد	بازگشتن، بازگشت

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ ورود شاگردان را به صنف بالاتر به آنان تبریک می‌گوید؛ آن‌ها را به درس‌خواندن و فراگرفتن اخلاق نیکو تشویق می‌کند؛ از تک‌تک شاگردان می‌خواهد که خودشان را معرفی کنند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته می‌نویسد.	به تمام حرف‌ها، گفته‌ها و توصیه‌های معلم به‌دقت گوش داده، خود را معرفی می‌کنند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با تشویق به درس‌خواندن و مطالعه‌کردن و بیان ارزش علم، دانایی و ایمان، بالا می‌برد؛ سپس به طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی می‌پردازد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید اصول دین چند است؟ ۲- آیا شما دربارهٔ اصول دین چیزی شنیده‌اید؟	شاگردان به اندازهٔ درک، فهم و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	چارتی را که آماده کرده است، بر روی تخته نصب می‌کند. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند.	به‌دقت توجه کرده، گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	لغات و اصطلاحات درس را روی تخته می‌نویسد؛ سپس متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۵	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه و در ضمن آن از چارت درسی هم استفاده می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه

٦	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۰ دقیقه
	مرحلهٔ پایانی تدریس		
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۷	**ارزیابی** سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱. چه کسی می‌تواند اصول دین را نام برده، مفهوم آن را بیان کند. و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری و کمک می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۸	از شاگردان می‌خواهد که اصول دین را در خانه حفظ کنند.	اصول دین را در خانه حفظ می‌کنند.	

معلومات تکمیلی درس اول

اصول دین

اصل هرچیز، همان ریشه و اساس (تهداب) آن است که بنایش را روی آن می‌سازند؛ بنابراین، اصول دین چیزی است که ساختمان دین روی آن بنا گردیده است.[1] اصول دین پایه‌های اعتقادی دین است که نخست باید به آن‌ها ایمان آورد؛ سپس به فروعی که از آن برخاسته است، پای‌بند بود. اصول دین مربوط به اعتقاد است و فروع دین مربوط به عمل.

من زادۀ مسلمانم	اصول دین را می‌دانم
اصول دین پنج بود	دانستنش گنج بود
اول خدای یکتا	یعنی تک و بی‌همتا
دوم خدا عادل بود	بر همه چیز قادر بود
سوم نبوت نبی	خدا فرستاده نبی
چهارم امامت آمده	بهر هدایت آمده
پنجم معاد محشر است	روز جزای اکبر است
شکر خدا مسلمانم	شکر خدا مسلمانم

۱. احمد رحمانی همدانی: الإمام علی، تهران، نشر منیر، ص ٥٨٦.

درس دوم: کلمهٔ طیبه

هدف کلی: آشنایی شاگردان با کلمهٔ طیبه.

اهداف جزئی

۱- بدانند که کلمهٔ طیبه چیست.

۲- به آموختن آن علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند آن را بخوانند و معنا کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	به تمام آنچه معلم اظهار می‌کند، به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌توانید کلمهٔ طیبه را بخوانید؟ ۲- آیا می‌توانید کلمهٔ طیبه را معنا کنید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	لغات و اصطلاحات درس را روی تخته می‌نویسد؛ سپس متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- کدام شما کلمهٔ طیبه را از یاد گفته می‌تواند؟ ۲- چه کسی معنای کلمهٔ طیبه را گفته می‌تواند؟ و در صورت لزوم، با شاگردان کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا کلمهٔ طیبه و معنای آن را در خانه حفظ کنند.	آنچه را معلم خواسته است، در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس دوم

سکینـــۀ دل و جـــان لا إلــه إلا الله	نتیجـــۀ دو جهـــان لا إلـــه إلا الله
ز شـــوق دوست بـــه بانـــگ بلنـــد	می‌گوید همۀ زمین و زمان لا إله إلا الله
تـو گـوش باش که تا بشنوی ز هر ذرّه	چـو آفتـــاب عیـــان لا إلـــه إلا الله
به گلستان گذری کن بـه برگ گل بنگـر	ز رنـگ و بـوی بخـوان لا إلــه إلا الله
به برّ و بحر گذر کن به خشک و تر بنگر	شنـــو ز ایـــن و ز آن لا إلـــه إلا الله
بکَن تو پنبۀ غفلت ز گـوش و پس بشنو	ز نطــق خُـرد و کــلان لا إلـه إلا الله

آثار و فضیلت گفتن کلمۀ طیبه

امام رضا– علیه السلام– از پدرانش از رسول خدا– صلی الله علیه و آله و سلم– از جبرییل نقل می‌کند که خداوند می‌فرماید: «**كَلِمَةُ لا إلهَ إلا اللهُ حِصنِی فَمَن دَخَلَ حِصنِی أمِنَ مِن عَذابِی**»؛ کلمۀ لا اله الا الله دژ محکم من است. [کسی که آن را بگوید، داخل قلعۀ من می‌شود] و کسی که داخل قلعۀ من شد، از عذاب من ایمن خواهد بود.[۱]

لا اله الا الله کلام بسیار شریفی است که به واسطۀ آن، در مرحلۀ اول، تمام معبودهای ساختگی و دروغین نفی می‌شود (لا اله) و در مرحلۀ دوم، مقام و منزلت معبود حقیقی را در خداوند منحصر می‌کند (الا الله).

در روایات، آثار و فضیلت‌های زیادی برای آن نقل شده است. امام صادق– علیه السلام– می‌فرماید: «کسی که صد مرتبه «لا اله الا الله» بگوید، در آن روز [که این ذکر را می‌گوید] از نظر عمل، افضل از همۀ مردم است؛ مگر از کسی که زیادتر گفته باشد.[۲]

هم‌چنین در این کلمه است که به پیامبری حضرت محمد– صلی الله علیه و آله و سلم– اقرار می‌شود و او به‌عنوان فرستادۀ او تعالی معرفی می‌شود.

۱. بحارالانوار، ج ۴۹، ص ۱۲۶.
۲. وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۸۳.

درس سوم: توحید

هدف کلی: آشنایی شاگردان با مفهوم توحید.

اهداف جزئی

۱- بدانند که معنای توحید چیست.

۲- به یادگرفتن معنای توحید علاقه پیدا کنند.

۳- بتوانند آن را برای دیگران بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ درس گذشته را به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، به شاگردان انگیزه می‌دهد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید اصول دین چند است؟ ۲- آیا معنای توحید را می‌دانید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چه کسی مفهوم توحید را گفته می‌تواند؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا متن درس را در کتابچه‌های خود رونویس کنند.	وظیفهٔ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس سوم

توحید

توحید در لغت به‌معنای «یگانه‌دانستن» است[1]؛ اما در اصطلاح و در مباحث خداشناسی، توحید به‌معنای یکتاپرستی، یکی از اصول اعتقادی اسلام و همهٔ ادیان ابراهیمی است. اهمیت این اصل به این دلیل است که به‌نظر بسیاری از متکلمین اسلامی، دیگر اصول دین اسلام مبتنی بر اصل توحیداند. به همین دلیل است که حضرت علی- علیه السلام- در روایتی از رسول خدا- صلی الله علیه و آله- نقل می‌کند که **«التَّوحِيدُ نِصفُ الدِّين**[2]»؛ توحید (یگانه‌دانستن خداوند) نصف دین است؛ بنابراین، کسی که به توحید اعتقاد داشته باشد، خداوند را یکتا و یگانه می‌داند و به این باور است که خداوند نه مانند دارد و نه شریک؛ زیرا از دیدگاه قرآن، یکتاپرستی شرط لازم برای بخشیده‌شدن در روز قیامت است؛ چنانچه می‌فرماید: «مسلماً خدا، این را که به او شرک ورزیده شود نمی‌بخشاید و غیر از آن را برای هر که بخواهد می‌بخشاید، و هر کس به خدا شرک ورزد، به یقین گناهی بزرگ بربافته است.[3]»

---

۱. راغب اصفهانی، مفردات، نشر مرتضوی، ۱۳۸۸، ص ۵۵۱.

۲. شیخ صدوق، التوحید، ص ۲۸، ح ۲٤.

۳. نساء/ ٤٨.

درس چهارم: عدل

هدف کلی: آشنایی شاگردان با معنای عدالت خداوند.

اهداف جزئی

۱- معنای عدالت خداوند را بدانند.

۲- به دانستن معنای عدالت علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند بیان کنند که خداوند با بندگان خود چگونه رفتار می‌کند.

مدت تدریس: ٤۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد: ۱- آیا معنای عدل در اصول دین را می‌دانید؟ ۲- آیا می‌دانید خداوند با بندگان خود چگونه رفتار می‌کند؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چه کسی می‌تواند مفهوم عدل خداوند را بیان کند؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا متن درس را در کتابچه‌های خود رونویس کنند.	آنچه را معلم خواسته است، در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس چهارم

عدل الهی

عدل به‌معنای آن است که افعال خداوند متعال بر اساس عدالت، لیاقت و شایستگی است و به هیچ‌کس ستم نمی‌کند و هر چیزی را در جای خودش نگه می‌دارد و با هر موجودی چنان‌که شایسته است رفتار می‌کند و کاری را بدون حکمت انجام نمی‌دهد؛ بنابراین، هرچه را می‌آفریند و روزی می‌دهد و آنچه را می‌دهد و باز می‌ستاند، از روی مصلحت است اگرچه ما نمی‌دانیم؛ همان‌طوری که اگر داکتری به بیمار خود دارویی داد، می‌دانیم که در آن مصلحتی است گرچه آن مصلحت بر ما پوشیده باشد؛ بنابراین، اگر دیدیم خداوند متعال کسی را ثروتمند و دیگری را فقیر نموده، یا به یکی شرافت بخشیده و به دیگری نبخشیده، یا یکی را مریض کرده و دیگری سالم است و از این قبیل کارها... باید عقیده‌مند باشیم که همهٔ این‌ها از روی حکمت و مصلحت است؛ گرچه ما به حکمت آن پی نبریم.

در روایتی آمده است که حضرت موسی(ع) از خداوند درخواست کرد تا برخی از کارهای عادلانهٔ خود را که در ظاهر مشکل می‌آید، به او نشان دهد. خداوند به او فرمود که به صحرا رود و بر سر چشمهٔ آبی در کمین بنشیند تا جریانی را مشاهده کند. موسی(ع) بدانجا رفت و دید اسب‌سواری در سرچشمه پیاده شد و پس از رفع احتیاج از آن‌جا دور شد؛ ولی هنگام رفتن فراموش کرد کیسهٔ پول خود را همراه ببرد.

پس از چندی کودکی آمد کیسه را برداشت و رفت؛ سپس پیرمرد کوری از راه رسید و می‌خواست وضو بگیرد که در این هنگام مردِ سوار برگشت و چون کیسهٔ پول خود را ندید، پیرمرد نابینا را به سرقت پولش متهم ساخت. کشمکش بین این دو در گرفت تا این‌که بالآخره اسب‌سوار پیرمردِ کور را کشت. خداوند به موسی وحی فرمود که اسب‌سوار مال پدر کودک را دزدیده بود و مال را به ورثهٔ پدر (همان کودک) برگرداندیم و کور پدر اسب‌سوار را کشته بود که اینک به کیفر خود رسید. این بود نمونه‌ای از عدل و دادگستری خداوند؛ هرچه از نظر کوته‌بین ما ممکن است چنین کاری درست نباشد.

درس پنجم: احتیاج ما به پیامبر

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ضرورت احتیاج انسان به پیامبر.

اهداف جزئی

۱- بدانند که انسان چرا به پیامبر احتیاج دارد؟

۲- به دانستن این درس علاقه پیدا کنند.

۳- بتوانند علت احتیاج انسان به پیامبر را بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و روش نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و ماکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- دربارهٔ احتیاج انسان به پیامبر چه می‌دانید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند	۵ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
٥	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چرا انسان‌ها به پیامبران الهی احتیاج دارند؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا دربارۀ احتیاج انسان‌ها به پیامبران الهی، از والدین خود سؤال کنند.	وظیفۀ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس پنجم

ضرورت بعثت پیامبران و راهنمایی انسان‌ها

۱- ما باید بدانیم که علم و دانش بشر محدود است و با تمام پیشرفت‌هایی که در تمام علوم و دانش‌ها نصیب بشر شده، هنوز آنچه را که ما می‌دانیم در برابر آنچه نمی‌دانیم، هم‌چون قطره‌ای در برابر دریا است و کاهی در برابر کوه.

در حقیقت عقل ما هم‌چون پروژکتور قوی و نیرومند است؛ اما پیامبران و وحی آسمانی هم‌چون یک خورشید عالم‌تاب؛ بنابراین، آیا کسی می‌تواند بگوید من با داشتن یک پروژکتور قوی چه احتیاجی به خورشید دارم؟! پس روشن می‌شود که قلمرو قضاوت و درک عقل ما منطقهٔ کوچکی است که شعاع علم و دانش آن را روشن ساخته و ما از بیرون آن به کلی بی‌خبریم؛ بنابراین، پیامبران می‌آیند و این منطقهٔ وسیع را تا آن‌جا که ما نیاز داریم، روشن می‌سازند.

آن‌ها که در گذشته می‌گفتند و یا در حال و آینده می‌گویند با وجود عقل و خرد آدمی نیازی به پیامبران و تعلیمات آن‌ها نداریم، سخت در اشتباه‌اند؛ چون نه قلمرو علم و دانش بشر را شناخته‌اند و نه رسالت پیامبران را. این درست به آن می‌ماند که کودکی درس الفبا را در صنف اول خوانده، بگوید من دیگر همه چیز را می‌دانم و نیاز به معلم و استاد ندارم؛ آیا این سخن بی‌پایه و دلیل نیست؟

۲- هیچ‌کس نباید خود را در بست در اختیار دیگری هم‌چون خودش بگذارد؛ بلکه در ابتدا باید او را به‌خوبی بداند و با دلایل قطعی بشناسد؛ سپس سخنان او را بپذیرد. به عبارت دیگر، پیامبران الهی با وحی آسمانی؛ یعنی با علم بی‌پایان خدا ارتباط دارند و ما باید از طریق دلایل قطعی ارتباط آن‌ها را با خدا بشناسیم و تنها در این صورت است که سخنان این پیامبران و رهبران آسمانی را پذیرا می‌شویم و تعلیمات حساب‌شدهٔ آن‌ها را با جان و دل می‌پذیریم. آیا اگر کسی به نسخهٔ طبیب ماهر، متخصص و دلسوزی عمل کند، کار خلافی انجام داده است؟! پیامبران هم طبیبان روحانی بشریت‌اند. آیا اگر کسی درس معلم و استاد خود را که با عقل و فکرش هماهنگ است بپذیرد، کار نادرستی کرده است؟! پیامبران هم معلمان بزرگ بشریت‌اند.

در این‌جا با دو دلیل، می‌توانیم استدلال کنیم که ما نیاز به راهنمایی پیامبران داریم:

الف) نیاز بشر به راهنمایی پیامبران از نظر تعلیم: کسی نمی‌تواند مدعی باشد که خداوند عالم این جهان هستی را بی‌هدف آفریده است؛ زیرا خداوند عالم حکیم است و شخص حکیم هرگز کار لغو و عبث انجام نمی‌دهد. چراغ عقل و خرد آدمی هرچند می‌تواند برخی از اهداف را دریابد و بخشی از نقایص را برطرف می کند؛ ولی هرگز نمی‌تواند تمام کسری‌هایی را که از ناحیهٔ کمبود غرایز متوجه انسان می‌گردد، جبران کند؛ زیرا بشر در افکار و عقاید خود مصون از خطا نیست و در بسیاری از موضوعات مرئی و نامرئی دچار اشتباه و خطا می‌گردد و هر روز در مسائل زندگی و امور مربوط به علم، فرضیه‌ای جایگزین فرضیهٔ دیگر شده، افکار تازه‌تری به محافل علمی عرضه می‌شود و از این نظر، معلومات و دانش‌های بشری در مسائلی که پایهٔ سعادت و اساس تکامل او را تشکیل می‌دهند، مورد اعتماد نیست؛ ولی وحی آسمانی که یگانه مصدر و منبع علوم پیامبران به‌شمار می‌رود، یک علم خطاناپذیراست؛ زیرا ادراکی است مرموز و پیراسته از هر نوع اشتباه و تعلیماتی که بر اساس چنین ادراک استوار گردد، به طور مسلم مورد و ثوق و اعتماد بوده، راهنمای واقعی بشر به سوی سعادت خواهد بود.

ب) نیاز بشر به رهبری در زمینه‌های اجتماعی و اخلاقی: همهٔ ما می‌دانیم در وجود ما علاوه بر عقل و خرد، انگیزه‌های نیرومند دیگری به نام غرایز و امیال و جود دارد؛ مانند غریزهٔ خوددوستی و نوع‌دوستی، غریزهٔ خشم و غضب، غریزهٔ شهوت و غرایز و امیال فراوان دیگر.

بدون شک اگر ما غرایز خود را مهار نکنیم و از چیره‌شدن آن‌ها جلوگیری نکنیم، عقل و خرد ما نیز زندانی می‌شوند و انسان هم‌چون جباران و ستمگران تاریخ، مبدل به گرگ درنده‌ای می‌شود که از گرگان بیابان به‌مراتب خطرناک‌تر است؛ بنابراین، ما برای تربیت اخلاقی نیاز به مربی داریم؛ نیاز به الگو و اسوه داریم که از گفتار و رفتار او سرمشق بگیریم. انسانی کامل و تربیت یافته از هر نظر لازم است که در این راه پر فراز و نشیب دست ما را بگیرد و از طغیان غرایز ما جلوگیری کند؛ اصول و فضایل اخلاق را با عمل و سخنش در دل و جان ما بتاباند و شجاعت و شهامت، انسان‌دوستی، انصاف و مروت، ایثار و گذشت، و فاداری، درستی و امانت و پاکدامنی را در روح ما پرورش دهد. چه کسانی جز پیامبران الهی می‌توانند به‌عنوان مربی و راهنمای بشر بر گزیده شوند؟ به همین دلیل ممکن نیست خداوند قادر ما را از وجود چنین پیامبران، رهبران و مربیانی محروم سازد.

درس ششم: نبوت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با مفهوم نبوت.

اهداف جزئی

۱- مفهوم نبوت را بدانند.

۲- به دانستن مفهوم نبوت علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند مفهوم آن را بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- سومین اصل از اصول دین کدام است؟ ۲- آیا مفهوم نبوت را می‌دانید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- آیا کسی مفهوم نبوت را گفته می‌تواند؟ ۲- آخرین پیامبران چه کسی است؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا دربارهٔ پیامبر اسلام یک جمله بنویسند.	آنچه را معلم گفته است، در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس ششم

معنای نبی

نبوت سومین اصل از پنج اصول شناخت قدرت الهی است. نبوت یعنی رسالت و پیغمبری؛ یعنی این‌که ۱۲٤۰۰۰ پیغمبر همگی بر حق بوده‌اند که از طرف خداوند متعال انتخاب شده و حق رسالت را بر دوش دارند. هدف همهٔ پیامبران دعوت به توحید و یگانه‌پرستی بوده است؛ بنابراین، بر هر انسان لازم است که از آنان اطاعت نماید و هیچ فرقی میان آنان نگذارد و هیچ‌گونه اعتراضی به کار آن‌ها نکند.

مسلمانان و متفکران اسلامی، یکی از ریشه‌های کلمهٔ «نبی» را واژهٔ «نبأ» می‌دانند. «نبأ» در لغت به‌معنای «انتقال از مکانی به مکان دیگر» است و به «خبر» نیز «نبأ» گفته می‌شود؛ زیرا دائماً از جایی به جای دیگر منتقل می‌شود. اگر ریشهٔ کلمهٔ نبی از نبأ باشد، به‌معنای کسی است که از خداوند خبر می‌دهد؛ البته کلمهٔ «نبی» به‌معنای «راه روشن» یا «علامت و نشانه» نیز آمده است[1]؛ بنابراین، به‌نظر اندیشمندان مسلمان، معنای نبی «بعثت یک انسان از طرف حق به سوی خلق» است؛ **«أن یکون الانسان مبعوثًا من الحق الی الخلق.**[2]»

پیامبر به کسی می‌گویند که خداوند متعال به او وحی می‌فرماید و پیامبران بر دو دسته‌اند:

۱ ـ پیامبر مرسل: کسی را گویند که از طرف خدا برانگیخته شده تا مردم را از تاریکی به روشنایی و از باطل به‌سوی حق و از خرافات به حقیقت و از نادانی به‌سوی دانش راهنمایی کند.

۲ ـ پیامبر غیر مرسل: کسی است که فقط برای خودش بر او وحی می‌شود و در رسانیدن احکام به مردم مأموریتی ندارد.

پیامبران مرسل نیز دو دسته‌اند:

دستهٔ اول: اولوالعزم و آنان کسانی‌اند که از جانب خدا برای شرق و غرب عالم برانگیخته شده‌اند که عبارت از پنج نفر می‌باشند؛ مانند ۱– ابراهیم (ع)؛ ۲– نوح (ع)؛ ۳– موسی (ع)؛ ٤– عیسی (ع)؛ ٥– محمد (ص).

دستهٔ دوم: غیر اولوالعزم و این‌ها بقیهٔ پیامبران‌اند.

---

۱. راغب اصفهانی، مفردات، ص ٥۰۱.

۲. شرح تجرید قوشجی، ص ٤٦۱.

فرق نبوت خاصه و عامه چیست؟

نبوت عامه یعنی اصل نبوت، بدون آن‌که نظری به نبوت یک شخص داشته باشد؛ لذا اثبات نبوت عامه یعنی اثبات این مطلب که وجود نبی لازم و ضروری است؛ امّا نبوت خاصه یعنی نبوت شخصی خاص و اثبات نبوت خاص یعنی اثبات این‌که فلان شخص مصداق نبی است. نبوت عامه تنها با برهان عقلی ممکن می‌باشد؛ امّا نبوت خاصه (مصداق نبی) یا با معجزه اثبات می‌شود یا با خبر پیامبر قبلی.

درس هفتم: پیامبر ما

هدف کلی: آشنایی شاگردان با پیامبر اسلام.

اهداف جزئی

۱- بدانند که پیامبر اکرم در کجا به دنیا آمده است و چه رفتارهایی داشته است.

۲- به دانستن و انجام‌دادن رفتار آن حضرت علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند رفتار آن حضرت را با کودکان بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، همیاری و داستان و قصه‌گویی.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید نام پیامبر ما چیست؟ ۲- دربارهٔ رفتار پیامبر ما با کودکان چه می‌دانید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
٥	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- نام، نام پدر و نام مادر پیامبر گرامی اسلام چیست؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا دربارۀ کودکی پیامبر اسلام از امام مسجد یا والدین خود سؤال کنند و آن را برای هم‌صنفی‌های خود بیان کنند.	آنچه معلم وظیفه داده است، در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس هفتم

مفهوم رحمت

رحمت در لغت به‌معنای رقت و مهربانی است؛ ولی زمانی که در مورد انسان‌ها به‌کار رود، به‌معنای رقت و مهربانی قلب است؛ اما رحمت خداوند به‌معنای مهربانی، احسان و رزق‌دادن می‌باشد.

جایگاه رحمت در متون دینی

صفت رحمت و مهربانی (چه به‌مفهوم الهی و چه به‌معنای بشری آن) در اندیشهٔ اسلامی از جایگاهی رفیع برخوردار است؛ به‌گونه‌ای که خداوند متعال، ذات بی‌بدیل خویش و نیز قرآن، پیامبر(ص) و مؤمنان را مکرراً به این صفت توصیف می‌کند و می‌ستاید و آن را از نمودهای اخلاق نیک الهی در بشر و آرایه‌های مشترک میان خدا و انسان برمی‌شمرد و این‌که به هر اندازه فرد بتواند خویشتن را بدان بیاراید، به همان میزان، به خدای متعال نزدیک می‌گردد.

خداوند متعال همواره پیامبر خویش را به رحمت و مهربانی سفارش کرده است. پیامبر اسلام- صلی الله علیه و آله- نیز تجلی رحمت الهی است و از این روست که همانند ذات اقدس الهی رحمت برای جهانیان است. خود آن حضرت فرمود: «**اِنّما أَنَا رَحْمَةٌ مُهْداةٌ**؛ همانا من هدیه و رحمت از آسمان به‌سوی جهان و انسانم.

رفتار کریمانهٔ پیامبر- صلی الله علیه و آله- با مردم مکه در زمان قدرت بلامنازع خویش، در روز فتح مکه، در تاریخ بشریت بی‌نظیر است؛ آن روز که پس از سال‌ها دوری و آوارگی از وطن و با خاطره‌های تلخ از برخورد مشرکان قریش در روزگاران آغازین بعثت، همراه با سپاهی عظیم پیروزمندانه وارد مکه شد؛ بنابراین، او می‌توانست انتقام خویش را چند برابر از مشرکان قریش و مکیان بگیرد و به سپاه خویش فرمان قتل و غارت صادر کند؛ اما پیامبر- صلی الله علیه و آله- نه‌تنها چنین نکرد؛ بلکه فرمان عفو عمومی صادر کرد و از تقصیر همگان جز چند نفر معدود که از فرط پلیدی و سیاهی، شایستگی بخشش را از دست داده بودند و در شمار پیش‌آهنگان کفر و لجاجت به‌حساب می‌آمدند، گذشت و پیام عفو عمومی خود را چنین اعلان کرد: «شما مردم هموطنان بسیار نامناسبی بودید؛ رسالت مرا انکار کردید؛ مرا از خانه‌ام بیرون ساختید و در دورترین نقطه که پناهنده شده بودم، با من به نبرد برخاستید؛ ولی من با این همه جرایم، همهٔ شما را می‌بخشم و بند بندگی را از پای شما باز و اعلان می‌کنم که: «**اِذهَبُوا فَأَنْتُمُ الطُّلَقاءُ...**»؛ بروید، همهٔ شما آزادید.

پیامبر نسبت به همهٔ مردم مهربان بود و نسبت به فرزندان مسلمین نیز مهربانی می‌کرد، آن‌ها را روی زانوی خویش می‌نشاند و دست محبت بر سر آن‌ها می‌کشید. گاه مادران، کودکان خردسال خویش را به او می‌دادند که برای آن‌ها دعا کند و گاهی اتفاق می‌افتاد که آنان روی جامه‌اش ادرار می‌کردند. مادران ناراحت و شرمنده می‌شدند و می‌خواستند مانع ادامهٔ ادرار کودک شوند؛ ولی او آن‌ها را از این کار به‌شدت منع می‌کرد و می‌گفت: مانع ادامهٔ ادرار کودک نشوید، این‌که جامهٔ من نجس بشود، اهمیت ندارد، تطهیر می‌کنم.

درس هشتم: امامت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با مفهوم امامت و نام‌های امامان.

اهداف جزئی

۱- مفهوم امامت، اسامی امامان و وظیفهٔ آنان را بدانند.

۲- به فراگیری مفهوم امامت، اسامی امامان و وظیفهٔ آنان تمایل پیدا کنند.

۳- بتوانند مفهوم امامت و وظیفهٔ آنان را بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا مفهوم امامت را می‌دانید؟ ۲- آیا می‌توانید امامان را نام ببرید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- مفهوم امامت چیست؟ ۲- کدام‌یک از شما می‌تواند نام‌های امامان را از حفظ بگوید؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا نام‌های امامان را در خانه حفظ کنند.	آنچه را معلم خواسته است، در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس هشتم

امامت و امامان

امامت مهم‌ترین اصل اعتقادی مذهب تشیع است. امامت در لغت به‌معنای دوستی، یاری‌دادن، به‌دست‌گرفتن کاری، فرمان‌دهی‌داشتن و... است و در اصطلاح، یک منصب الهی و خدادادی است که شامل همه فضیلت‌های انسانی است.

مطابق این تعریف، امامان از سوی خداوند و به‌وسیلهٔ پیامبر– صلی الله علیه و آله و سلم– تعیین می‌شوند. آن‌ها دارای همان فضایل و امتیازات پیامبر (به جز مقام نبوت)اند و کار آنان منحصر به حکومت دینی نیست.

متصدیان امر امامت، دوازده نفر از نسل پیامبر اکرم‌اند که عبارت می‌باشند از:

اول امام علی، دوم امام حسن، سوم امام حسین، چهارم امام علی بن الحسین، پنجم امام محمدباقر، ششم امام جعفر صادق، هفتم امام موسی کاظم، هشتم امام علی بن موسی الرضا، نهم امام محمد تقی، دهم امام علی نقی، یازدهم امام حسن عسکری و دوازدهم امام مهدی علیهم السلام.

به اعتقاد شیعیان، امامانی که جانشینان پیامبر– صلی الله علیه و آله و سلم– در اجرای احکام، اقامهٔ حدود و حفظ شریعت و تربیت مردم‌اند، از گناه و خطا به‌دوراند و در تمامی فضایل و کمالات علمی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی و... سرآمد همگان‌اند.

درس نهم: معاد

هدف کلی: آشنایی شاگردان با مفهوم معاد.

اهداف جزئی

۱- بدانند که مفهوم معاد چیست.

۲- به دانستن مفهوم معاد تمایل پیدا کنند.

۳- بتوانند مفهوم معاد را برای دیگران بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا مفهوم معاد را می‌دانید؟ ۲- آیا می‌دانید که در آخرت با مردم چگونه رفتار می‌شود؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت گوش داده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
٥	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- مفهوم معاد چیست؟ ۲- پاداش انسان نیکوکار در روز قیامت چیست؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا متن درس را یکبار در کتابچه‌های خود بنویسند.	وظیفهٔ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس نهم

معنای معاد

«معاد» از نظر لغوی به‌معنای بازگشتن است و در اصطلاح به‌معنای دوباره زنده‌شدن آدمی پس از مرگ است.

اهمیت اعتقاد به معاد

انسانی که به معاد اعتقاد ندارد و مرگ را پایان زندگی خود می‌داند، رفتار خود را به‌گونه‌ای تنظیم می‌کند که به هر طریق ممکن نهایت لذت را در این دنیا ببرد و تنها نیازها و خواسته‌های زندگی دنیوی خود را تأمین کند؛ اما کسی که به معاد و زندگی جاودانه اعتقاد دارد، برنامهٔ زندگی دنیوی خود را به‌گونه‌ای سامان می‌بخشد که هرچه بیش‌تر برای زندگی جاودانه‌اش سودمند باشد و از سوی دیگر، سختی‌ها و ناکامی‌های زندگی دنیا او را دل‌سرد و ناامید نمی‌کند و پیوسته در راه کسب سعادت و کمال ابدی می‌کوشد.

از سوی دیگر، ما در جهان می‌بینیم که انسان‌های با فضیلتی به پاداش اعمال خود نرسیده‌اند و در مقابل، انسان‌های شروری نیز به کیفر اعمال خود نمی‌رسند؛ به‌طور مثال: چگونه می‌توان کسی را که هزاران بی‌گناه را کشته است، مجازات کرد؟! بسیاری از جنایات او بی‌کیفر می‌ماند؛ بنابراین، از آن‌جا که دنیا ظرفیت تحقق عدالت را ندارد و از طرفی دیگر، چون خدا عادل است و در حق هیچ انسانی ظلم روا نمی‌دارد و در پیشگاه او ستمگران و بدکاران با نیکان برابر نیستند و پاداش و کیفر هر عملی را به تناسب می‌دهد، باید جهان دیگری باشد که عدالت خدا را برتابد و در آن‌جا پاداش و کیفر هرکس بنا بر عملش داده شود. در این روز است که بدکاران از نیکوکاران جدا می‌شوند.

امیرالمؤمنین- علیه السلام- در این باره چنین می‌فرماید: **«إنّ الله تَعالي لَم يَرضِها ثَواباً لأولِيائِهِ، وَ لا عِقاباً لأعدائِهِ**[1]»؛ خداوند دنیا را نه برای پاداش دوستانش پسندید و نه برای کیفر دشمنانش.

---

۱. نهج البلاغه، حکمت ٤١٥.

اگر روزی برای رسیدگی و داوری بین مردم در جهان هستی نباشد تا بدان به کیفر کردار ناشایست برسند و پاکان در نعمت‌های جاوید به مقام‌های شایسته دست یابند و آثار کردار شایسته و حیات پاکیزهٔ دنیوی خود را دریافت دارند، لازمه‌اش برابری ظلم و عدل، ظالم و عادل و صالح و طالح است و این برابری ناموزون هرگز با عدل الهی و نظام احسن ربانی سازگار نیست.

آری؛ جهان دیگر باید تا حساب پاکان از بدکاران جدا شود؛ چنان‌که قرآن کریم می‌فرماید: **«وَ امتازُوا الیَوم أَیُّها المُجرمون**[1]»؛ ای ناپاکان گناهکار! امروز از مردم پاک جدا شوید؛ زیرا امروز، روز «فصل» و جدایی است.

۱. یس/ ۵۹.

درس دهم: دنیا کشتزار آخرت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با این واقعیت که دنیا کشتزاری برای آخرت است.

اهداف جزئی

۱- ارتباطی که بین دنیا و آخرت وجود دارد را بدانند.

۲- به فراگیری این درس علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند ارتباط دنیا و آخرت را برای دیگران بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب و داستان و قصه‌گویی.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید پاداش کارهای دنیا در کجا داده می‌شود؟ ۲- آیا می‌دانید که از نظر اسلام دنیا کشتزاری برای آخرت است؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- آیا امکان دارد که ما در دنیا رفتار خوب داشته باشیم؛ ولی خداوند ما را مجازات کند؟ ۲- چرا دنیا کشتزار آخرت گفته شده است؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا دربارۀ رابطۀ دنیا و آخرت از والدین خود سؤال کنند.	وظیفۀ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس دهم

رابطهٔ دنیا و آخرت

همان‌گونه که می‌دانیم زندگی انسان، منحصر به همین زندگی زودگذر دنیا نیست و بار دیگر در عالم آخرت، زنده می‌شود و برای همیشه در آن عالم زنده خواهد ماند و نیز باید بدانیم که زندگی آخرت، زندگی حقیقی و عینی است؛ به‌گونه‌ای که زندگی دنیا در برابر آن شایستهٔ نام زندگی نیست.

اکنون، باید بدانیم که تبیین رابطه بین زندگی دنیا و زندگی آخرت و تعیین نوع ارتباط بین آن‌ها چگونه است؟

دنیا مزرعهٔ آخرت است

نخستین مطلبی که در این‌جا باید مورد تأکید قرار گیرد، این است که سعادت و شقاوت آخرت، تابع رفتارهای انسان در دنیا است و چنان نیست که برای به‌دست‌آوردن نعمت‌های اخروی بتوان در همان عالم تلاش کرد و کسانی که دارای نیروی بدنی یا فکری بیش‌تری باشند، بتوانند از نعمت‌های بیش‌تری بهره‌مند شوند و یا کسانی بتوانند با حیله و نیرنگ از دستاوردهای دیگران سوء استفاده کنند؛ چنان‌که بعضی از نادانان چنین تصوری داشته‌اند و عالم آخرت را کاملاً مستقل از دنیا می‌پنداشته‌اند.

به هر حال، اگر کسی به وجود عالم آخرت به‌عنوان عالمی کاملاً مستقل از دنیا باور داشته باشد و اعمال نیک و بدی که در این‌جا انجام می‌دهد را مؤثر در نعمت‌ها و عذاب‌های آن عالم نداند، به معاد- که یکی از اصول اعتقادی ادیان آسمانی می‌باشد- ایمان نیاورده است؛ زیرا قوام این اصل به پاداش و کیفر اعمال دنیوی است و به همین جهت، عالم دنیا بازار و تجارت‌خانه یا مزرعهٔ آخرت نامیده شده است که در این‌جا باید به تلاش و کشت و کار پرداخت و درآمد و محصول پایدارش را باید در آن‌جا دریافت کرد.

نعمت‌های دنیا موجب سعادت اخروی نمی‌شود

بعضی دیگر می‌پنداشتند که مال و فرزند و سایر وسایل عیش و نوش دنیا، موجب راحتی و آسایش آخرت هم خواهد بود و شاید دفن‌کردن سیم و زر و گوهرهای گران‌بها و حتی مواد غذایی همراه مرده‌گان، ناشی از چنین پنداری بوده است؛ اما باید توجه داشت که رابطهٔ بین دنیا و آخرت از قبیل رابطه بین پدیده‌های دنیا با یکدیگر نیست و چنان نیست که هر کسی در دنیا نیرومندتر، زیباتر، شادتر و بهره‌مندتر باشد، در آخرت هم همان‌گونه محشور شود و گرنه می‌بایست فرعون‌ها و قارون‌ها سعادت اخروی بیش‌تری داشته باشند؛ بلکه چه بسا کسانی

که در دنیا ناتوان و رنجور و تهی‌دست باشند؛ ولی در اثر انجام وظایف الهی، سالم، زیبا و نیرومند، محشور و از نعمت‌های ابدی برخوردار گردند.

نعمت‌های دنیا موجب شقاوت اخروی هم نمی‌شود

از سوی دیگر، بعضی پنداشته‌اند که میان نعمت‌های دنیا و نعمت‌های آخرت، رابطهٔ معکوس برقرار است و کسانی به سعادت اخروی می‌رسند که از نعمت‌های دنیا، بهره‌ای نبرده باشند و بر عکس، کسانی که از نعمت‌های دنیوی برخوردار باشند، از سعادت اخروی محروم خواهند بود و به آیات و روایاتی تمسک کرده‌اند که دلالت دارد بر این‌که دنیاپرستان بهره‌ای از آخرت ندارند. غافل از این‌که دنیاطلبی، مساوی با بهره‌مندی از نعمت‌های دنیا نیست؛ بلکه دنیاطلب کسی است که لذت‌های دنیا را هدف فعالیت‌های خود قرار دهد و همه نیروهایش را صرف دست‌یابی به آن‌ها کند؛ هرچند به خواسته‌هایش نرسد و آخرت‌طلب کسی است که دل به لذت‌های دنیا نبندد و هدفش زندگی آخرت باشد؛ هرچند از نعمت‌های دنیوی فراوانی برخوردار باشد؛ مانند حضرت سلیمان– علیه السلام– و بسیاری از انبیاء و اولیای خدا– سلام الله علیهم اجمعین– که از نعمت‌های دنیوی زیادی بهره‌مند بوده‌اند و از آن‌ها برای رسیدن به سعادت اخروی و رضوان الهی استفاده می‌کرده‌اند.

در نتیجه می‌توان گفت که میان بهره‌مندی از نعمت‌های دنیوی و بهره‌مندی از نعمت‌های اخروی، نه تناسب مستقیم وجود دارد و نه تناسب معکوس؛ بلکه هم نعمت‌ها و هم بلاهای دنیا بر اساس تدبیر حکیمانهٔ الهی بین انسان‌ها تقسیم شده و همهٔ آن‌ها وسیلهٔ آزمایش ایشان است. به عبارت دیگر، بهره‌مندی یا محرومیت از نعمت‌های دنیا خود به خود نشانهٔ نزدیکی یا دوری از رحمت الهی و سبب سعادت یا شقاوت اخروی نیست؛ بلکه این چگونگی بهره‌برداری از دنیا است که انسان را به خدا نزدیک و یا دور می‌کند.

خلاصه آن‌که رابطهٔ دنیا و آخرت با اعمال و رفتارهای انسان تنظیم می‌شود، نه با دارایی و نداری او؛ به این معنا که اگر انسان در دنیا اعمال و رفتارش نیکو باشد، در آخرت نیز سعادت‌مند و خوش‌بخت خواهد شد، چه این‌که در دنیا دارا باشد و یا ندار و همین‌گونه است عکس آن؛ یعنی اگر انسان در دنیا از اعمال و رفتار نیکو برخوردار نباشد، در آخرت نیز از نعمت‌های اخروی محروم خواهد شد؛ حال چه این‌که در این دنیا فقیر باشد یا ثروتمند.

فصل دوم: احکام

درس یازدهم: فروع دین

هدف کلی: آشنایی شاگردان با فروع دین.

اهداف جزئی

۱- معنای فروع دین را بدانند.
۲- به دانستن فروع دین تمایل پیدا کنند.
۳- بتوانند فروع دین را نام ببرند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا دربارهٔ فروع دین چیزی می‌دانید؟ ۲- آیا می‌توانید فروع دین را نام ببرید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- فروع دین چند است؟ ۲- کدام‌یک از شما می‌تواند فروع دین را نام ببرد؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا فروع دین را در خانه حفظ کنند.	وظیفهٔ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس یازدهم

فروع دین

فروع دین اصطلاحی است (در مقابل اصول دین) که به احکام عملی اسلام اطلاق می‌شود، رتبهٔ اصول دین چون از باب علم (به همراه یقین) است، مقدم بر فروع دین که از باب عمل است می‌باشد؛ یعنی تا علم و اعتقاد نباشد، عمل معنا ندارد؛ به همین خاطر، به این سلسله از احکام عملی اسلام، «فروع دین» گفته می‌شود که بر پایهٔ اصول و بر آن بنا می‌شود و به قول مرحوم فیض کاشانی اصول دین مانند درختی است که فروع دین ثمرات آن است و می‌فرماید: «اشرف از میان این دو (علم و عمل)، علم است؛ زیرا علم به منزلهٔ درخت و عبادت به منزلهٔ ثمرهٔ آن است.[1]» شمارش فروع به هشت یا ده، از باب اهمیت این‌ها در بخش عبادات است و گرنه تعداد واجبات و محرمات علاوه بر احکام معاملات که جزء فروع دین محسوب می‌شوند، بسیار زیاد است؛ اما آنچه از فروع دین که مشهور است این ده مورد است:

۱- نماز؛ ۲- روزه؛ ۳- زکات؛ ٤- خمس؛ ٥- حج؛ ٦- جهاد؛ ۷- امر به معروف (دستور به خوبی‌ها و نیکی‌ها)؛ ۸- نهی از منکر (بازداشتن از بدی‌ها و زشتی‌ها)؛ ۹- تولی (دوستی با دوستان خدا)؛ ۱۰- تبری (دشمنی با دشمنان خدا).

این ده مورد که از آن‌ها به‌عنوان فروع دین یاد می‌شود، همان احکام و دستورات عملی می‌باشند. اگر فرد یا افرادی نماز نخوانده باشد؛ روزه نگرفته باشد و هیچ‌کدام از این‌ها را انجام نداده باشد، می‌توانیم با قاطعیت بگوییم اعتقاد به یگانگی خدا و شاهدبودن او بر اعمال و رفتارها و اعتقاد به وجود روزی به‌نام قیامت نداشته است و یا این اعتقاد بسیار ضعیف می‌باشد و در مقابل افرادی که در انجام فروع دین تلاش کرده و آن‌ها را به‌صورت تکلیف برای خود می‌دانند، اعتقادی قوی و راسخ دارند.

تفاوت اصول و فروع دین

میان اصول و فروع دین تفاوت‌هایی وجود دارد که عبارت‌اند از:

الف) اصول دین از اعتقادات و باورها سخن می‌گویند؛ ولی فروع دین نظر به عمل انسان دارند.

---

۱. ملا محسن فیض کاشانی: علم الیقین فی اصول الدین، ج ۱، انتشارات بیدار، صص ٤- ٥.

ب) اصول دین نیازمند یقین‌اند و ازاین‌رو، در اصول دین تقلید روا نمی‌باشد؛ اما فروع دین نیازمند تبلیغ و بیان‌اند و حکم عقل در آن‌ها کافی نیست و از این رو تقلیدپذیرند.

ج) در اصول دین اختلافی نیست؛ اما گاه در فروع دین اختلافاتی رخ می‌نماید و این بدان سبب است که عمل به ظن در اصول دین روا نیست؛ ولی ظن معتبر گاه در فروع دین منشأ عمل می‌شود.

د) نسخ به فروع دین راه دارد؛ یعنی برخی از احکام عملی به مرور زمان نسخ می‌شوند؛ اما در اصول دین به هیچ‌وجه نسخ وجود ندارد.

ه) علمای شیعه اصول دین را پنج اصل دانسته‌اند؛ اما فروع را ده فرع؛ حتی گاه هر آنچه را در برابر اصول جای دارد و جزو احکام عملی است، از فروع دین شمرده‌اند.

درس دوازدهم: وضو

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ترتیب و کیفیت وضو.

اهداف جزئی

۱- بدانند که پیش از نماز باید وضو گرفت.

۲- به فراگیری وضو و نیز انجام آن علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند عملاً وضو بگیرند.

مدت تدریس: ۴۵*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، همیاری و نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید پیش از نماز چه می‌کنیم؟ ۲- آیا شما می‌توانید وضو بگیرید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چه کسی می‌تواند ترتیب وضو را بیان کند؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد که وضو کردن را در خانه تمرین کنند.	وظیفۀ خواسته‌شده را در خانه تمرین می‌کنند.	

معلومات تکمیلی درس دوازدهم

بـــا نـــام خـــدا می‌گیـــرم وضـــو   نیـــت مـــی‌کنــــــم از بــــرای او

صورت خود را حـالا می‌شـویـــم   بـــالا بـــه پـــاییـــن از زیـــر مویـــم

حالا نوبـت شستن دسـت‌هـــاست   اول کـــدام دسـت؟ اول دسـت راسـت

مثـل دست راست، دست چپـم را   بـالا بـه پاییـن می‌شـویـــم حـــالا

ار روی آرنج تا نـــوک انگشـــت   می‌شویم با آب، یک مشت و دو مشت

می‌کشـــم یک بـــار مسح ســـرم را   بـــر جلـــوی ســـر دســـتِ تـــرم را

بعد از مسح سر مسح هر دو پاست   امـــا بـــه تـرتیـب، اول پـــای راســـت

جای مسح پـا انگشت تا مچ است   پـاییـن تـــا بـالا می‌کشـــم بـــا دسـت

بـا دست راستم روی پـای راست   بـــا دسـت چپـــم روی پـــای چـــپ

آمـــاده هستـــم بـــرای نمـــاز   بـــا یـــاد خـــدا می‌کنــــم آغـــاز

فضیلت، اهمیت و ارزش وضو

پیامبر اکرم دربارهٔ فضیلت و ارزش وضو می‌فرماید: «وضو کلید نماز و نماز کلید واردشدن به بهشت است.[1]» وضو برای خواندن نماز واجب است؛ ولی خوب است که برای مسجدرفتن، قرآن‌خواندن، خوابیدن و دعاکردن هم وضو گرفته شود. امام رضا(ع) دربارهٔ حکمت وضو می‌فرماید: برای این‌که بنده وقتی برای مناجات با خداوند جبار می‌ایستد باید پاک باشد؛ فرمان او را اطاعت کرده باشد و از آلودگی و نجاست پاکیزه باشد. علاوه بر آن، وضو باعث از بین‌رفتن حالت کسالت و زدودن خواب‌آلودگی و پاک‌ساختن دل برای ایستادن در حضور خدای جبار می‌شود. برای این‌که اهمیت و ارزش وضو بیش‌تر روشن شود، به چند نمونه از گفتار پیشوایان دینی در این زمینه اشاره می‌شود؛ مانند وضو کلید ورود به نماز است؛ نماز بدون وضو، نماز نیست؛ وضو جزو ایمان است؛ وضو نظافت جسم است؛ وضو نشاط روح است؛ وضو وسیلهٔ نزدیکی به خدا است؛ وضو اجازهٔ

---

۱. نهج الفصاحه، حدیث ٦.

ورود به نماز است؛ کسی که وضو دارد، در حال عبادت است؛ دست‌زدن به قرآن و نام خدا بدون وضو حرام است؛ وضو کفارهٔ گناهان کوچک است و وضو نور معنوی است.

مستحبات وضو

قبل از وضو مستحب است دست‌ها را تا مچ بشوییم؛

بهتر است با آب سرد وضو بگیریم؛

مستحب است که آب وضو را خشک نکنیم؛

مستحب است هنگام وضو گرفتن، رو به قبله بایستیم؛

مستحب است قبل از وضو مسواک بزنیم؛

مستحب است هنگام وضو، آب در دهان بگیریم و بگردانیم (مضمضه کنیم)؛

مستحب است هنگام وضو، آب را در بینی کرده، آن را بالا بکشیم؛

هنگام وضو انگشتان را باز کنیم تا کاملاً شسته شود؛

خواندن سورهٔ قدر و دعا نیز در هنگام وضو گرفتن مستحب است.

درس سیزدهم: نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با فایده‌ها و وقت‌های نماز.

اهداف جزئی

۱- بدانند که نماز چه فایده دارد و چه وقت خوانده می‌شود.

۲- به دانستن فایده‌ها و اوقات نماز علاقه پیدا کنند.

۳- بتوانند فایده‌ها و اوقات نماز را برای دیگران بیان کنند و خود نیز در اوقات معین نماز بخوانند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یاسؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید چرا نماز می‌خوانیم؟ ۲- به‌نظر شما در یک شبانه‌روز چند وقت نماز می‌خوانیم؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- خواند نماز چه فایده دارد؟ ۲- در یک شبانه‌روز چند وقت نماز می‌خوانیم؟ ۳- چه کسی وقت‌های نماز را نام گرفته می‌تواند؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد که متن درس را یکبار در کتابچه‌های خود بنویسند.	آنچه را معلم دستور داده است، در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس سیزدهم تا بیست و سوم

معراج هر مقدس و هر پارسا نماز — تنها ستون محکم دینِ خدا نماز

مقصود از رسالت پیغمبران چه بود؟ — اصل رسالتِ همهٔ انبیا نماز

طاعات بندگان خدا می‌شود قبول — از بنده گر قبول کند کبریا نماز

هرگز به گِردِ منکر و فحشا نمی‌رود — هر کس کند اقامه به صدق و صفا نماز

در هر شبانه‌روز بود پنج بار فرض — در صبح و ظهر و عصر، غروب و عشا نماز

فرزند من فریضهٔ حق را به‌جای آر — زیرا که گشته فرض به شاه و گدا نماز

در آن زمان که بانگ اذان می‌شود بلند — بشتاب تا کنیم به مسجد ادا نماز

آغاز هر نماز به تکبیر می‌شود — تا بر خدا بریم به دور از ریا نماز

نیّت کنیم و قصد تقرّب به ذات او — یعنی برای غیر بود ناروا نماز

خواهی ز رنج و زحمت دنیا رها شوی — دردِ تو را است راه علاج و شفا نماز

راه بهشت همسفران در اطاعت است — یعنی بود به جنّت حق رهگشا نماز

دانی پیام شاه جگرتشنگان چه بود — در تنگنای حادثهٔ کربلا نماز

چگونه نماز بخوانیم؟

«نماز» با گفتن «الله اکبر» آغاز می‌شود. گفتن «الله اکبر» در آغاز نماز به‌معنای جدایی از غیر خدا و پیوستن به اوست. اعلام بزرگی پروردگار و دوری جستن از تمام قدرت‌های دروغین است. با این تکبیر به حریم نماز وارد می‌شویم و برخی کارها بر ما حرام می‌شود.

هنگامی که نماز را شروع می‌کنیم، باید متوجه باشیم که چه نمازی را می‌خوانیم؛ مثلاً نماز ظهر است یا عصر و آن را تنها برای اطاعت فرمان خداوند به‌جا آوریم که این همان «نیت» است و از اجزای اصلی نماز به‌شمار می‌آید.

از آغاز تا پایان نماز باید از این کارها که نماز را باطل می‌کنند، بپرهیزیم: خوردن و آشامیدن، روی از قبله برگرداندن، سخن‌گفتن، خندیدن، گریستن، بهم‌زدن صورت نماز؛ مثل راه‌رفتن و کم یا زیادکردن اجزای اصلی نماز؛ مانند رکوع و سجود.

هنگام گفتن «الله اکبر» مستحب است، دست‌ها را تا مقابل گوش‌ها بالا ببریم.

قرائت: پس از گفتن «الله اکبر» سورهٔ حمد را می‌خوانیم: **«بسم الله الرحمن الرحیم أَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیمِ مَالِكِ یَوْمِ الدِّینِ إِیَّاكَ نَعْبُدُ و إِیَّاكَ نَسْتَعِینُ اهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِیمَ صِرَاطَ الَّذِینَ أنعَمتَ عَلَیهِمْ غَیرِ المَغضُوبِ عَلَیهِمْ وَلاَ الضَّالِّینَ»**

پس از سورهٔ حمد، یک سورهٔ دیگر از قرآن را می‌خوانیم؛ به‌عنوان نمونه، می‌توان سورهٔ توحید را خواند: **«بسم الله الرحمن الرحیم قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ اللّٰهُ الصَّمَدُ لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَكُن لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ»**

پسرها و مردان باید در نماز صبح، مغرب و عشا، حمد و سوره را (در رکعت اول و دوم) بلند بخوانند؛ ولی دخترها و بانوان، اگر نامحرم صدای آنان را نشنوند، می‌توانند بلند بخوانند و در نماز ظهر و عصر همه باید حمد و سوره را آهسته بخوانند.

انسان باید نماز را یاد بگیرد که غلط نخواند و کسی که اصلاً نمی‌تواند صحیح آن را یاد بگیرد، باید هر طور که می‌تواند بخواند و بهتر آن است که نماز را به جماعت به‌جا آورد.

پس از تمام‌شدن حمد و سوره، سر به رکوع خم می‌کنیم و دست‌ها را به زانوها می‌گذاریم و می‌گوییم: **«سبحان ربي العظیم و بحمده»** و یا سه مرتبه می‌گوییم: **«سبحان الله، سبحان الله، سبحان الله»**؛ سپس سر از رکوع برداشته می‌ایستیم و آنگاه به سجده می‌رویم و هفت عضو بدن؛ یعنی پیشانی، کف دو دست، سر زانوها و نوک انگشتان بزرگ پا را بر زمین گذاشته، می‌گوییم: **«سبحان ربي الاعلي و بحمده»** و یا سه بار می‌گوییم: **«سبحان الله، سبحان الله، سبحان الله»**. در سجدهٔ نماز، باید پیشانی را روی خاک یا سنگ یا چیزهای دیگری از زمین بگذاریم. سجده بر چیزهایی که از زمین می‌روید و برای خوراک و پوشاک انسان مصرف نمی‌شود، نیز صحیح است. مهر نماز که بیش‌تر در بین ما شیعیان معمول است، در حقیقت قطعه خاک پاکیزه‌ای است که نمازگزار همراه خود دارد تا برای سجده، پیشانی را روی آن بگذارد.

پس از سجدهٔ اول، می‌نشینیم و بار دیگر به سجده رفته، سجدهٔ دوم را مانند سجدهٔ اول به‌جا می‌آوریم. با تمام‌شدن سجدهٔ دوم، یک رکعت نماز به پایان می‌رسد؛ یعنی تا بدین‌جا، رکعت اول نماز را خوانده‌ایم.

رکعت دوم

پس از تمام‌شدن رکعت اول نماز، بدون آن که صورت نماز به‌هم بخورد و یا فاصله‌ای ایجاد شود، از جا برخاسته، بار دیگر می‌ایستیم و حمد و سوره را به همان ترتیبی که در رکعت اول نماز گفته شد، می‌خوانیم.

قنوت: در رکعت دوم نمازهای روزانه، بعد از تمام‌شدن حمد و سوره و قبل از رکوع، مستحب است دست‌ها را رو به روی صورت گرفته و دعایی بخوانیم که این عمل را «قنوت» گویند. در قنوت می‌توان این دعا را خواند: **«رَبَّنا آتِنا فِي الدُّنيا حَسَنَةً وَ فِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنا عَذابَ النّار»**. پیامبر خدا(ص) فرمود: «کسی که قنوت نمازش طولانی‌تر باشد، حساب‌رسی او در روز قیامت راحت‌تر است»؛ پس از قنوت، رکوع و سجده‌ها را مانند رکعت اول به‌جا می‌آوریم.

تشهد: در رکعت دوم هر نماز، پس از تمام‌شدن سجدهٔ دوم باید در حالی که رو به قبله نشسته‌ایم، «تشهد» بخوانیم؛ یعنی بگوییم: **«أشهَدُ أن لا إلهَ إلا اللهُ وَحدَهُ لا شَريكَ لَهُ وَ أشهَدُ أنَّ مُحَمَّدًا عَبدُهُ وَ رَسُولُهُ؛ أللهُمَّ صَلِّ عَلي مُحَمَّدٍ وَ آل مُحَمَّدٍ.»**

سلام: تا این‌جا رکعت دوم نماز هم تمام می‌شود و اگر نماز دو رکعتی باشد؛ مانند نماز صبح، بعد از تشهد، با گفتن سلام، نماز را تمام می‌کنیم؛ یعنی می‌گوییم **«السَّلامُ عَلَيكَ أيُّها النَّبِيُّ وَ رَحمَةُ اللهِ وَ بَرَكاتُهُ؛ ألسَّلامُ عَلَينا وَ عَلي عِبادِ اللهِ الصّالِحِينَ؛ ألسَّلامُ عَلَيكم وَ رَحمَةُ اللهِ وَ بَرَكاتُهُ.»**

سجدهٔ شکر

سپاس نعمت‌های حق تعالی، نشان معرفت، ادب و بندگی است. در آیات و روایات، به مسألهٔ شکرگزاری از نعمت‌ها بسیار سفارش شده است و این‌که یاد نعمت‌ها، محبت انسان را به خدا زیاد می‌کند و نعمت‌های الهی را مستدام و افزون می‌گرداند؛ چنانچه قرآن کریم هم در این راستا می‌فرماید: «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لأزِيدَنَّكُمْ[1]»؛ اگر شکر نعمت به‌جای آورید، بر نعمت شما می‌افزایم.

گرچه شکر نعمت‌ها، از توان و طاقت بشر بیرون است؛ ولی انسان باید به هر قدر که می‌تواند، سپاسگزار احسان، نعمت و نیکی پروردگار باشد. یکی از شکل‌های شکر، سجده بر خاک کردن و پیشانی بر خاک‌نهادن در برابر خداوند و شکر گفتن او است. سجده کمال انسان و نهایت خضوع در برابر خداوند متعال است، در این هنگام است که انسان خود را نمی‌بیند و تمام عظمت و بزرگی را از آن خداوند می‌داند؛ لذا این حالت، بهترین حالت برای بنده است؛ خصوصاً هنگامی که توأم با ذکر و شکرگزاری لفظی و قلبی باشد.

---

۱. ابراهیم/ ۷.

کیفیت سجدهٔ شکر

در انجام این سجده شرط خاصّی وجود ندارد و به هر صورت که آورده شود، صحیح است؛ ولی بهتر است مانند سجدهٔ نماز، بر هفت عضو سجده کند و پیشانی را بر چیزی گذارد که در نماز بر آن می‌گذارد و افضل آن است که بر خلاف سجدهٔ نماز، آرنج را نیز بر زمین بگذارد[1] و سنّت است که نخست پیشانی را بر زمین گذارد؛ سپس طرف راست صورت را و آنگاه طرف چپ صورت را و در نهایت نیز پیشانی را بر زمین بگذارد.[2] از امام صادق– علیه‌السلام– نقل شده است که کم‌ترین چیزی که در سجدهٔ شکر کفایت می‌کند، آن است که سه بار بگویی: «شُکـر اً ً للّه[3]».

در روایات معتبر بسیاری نقل شده است که امام کاظم– علیه‌السلام– در سجدهٔ شکر بسیار می‌گفتند: **«أللّهم إنّی اَسْأَلُکَ الرّاحَةَ عِنْدَ المَوْتِ، وَ العَفْوَ عِنْدَ الحِساب**[4]**»**؛ بارالها همانا از تو خواهم آسودگی را هنگام مرگ و گذشت را هنگام حساب.

دلت را بـا خـداونـد آشنـا کـن زعمق جان خدایت را صـدا کـن

دل غفلت‌زده مـانـند سنـگ است مسِ دل را ز یـاد او طـلا کـن

شکوه بنـدگی در خاکسـاری است خضوع و بندگی پیش خـدا کـن

تـو غـرق نعمـت پـروردگـاری بیـا و حـق نعمـت را ادا کـن

نشـان حق‌شنـاسی در نمـاز است جفـا تـا کی؟ بیا قدری وفـا کن

رکوعی، سجده‌ای، اشکی، خضوعی بـه پیش آن یکی، قامت دو تا کن

بـه پیـش او گشـا دست نیـازی بـه درگـاه بلنـد او دعـا کـن

بـه سنگ تـوبـه‌ای بشکـن دلت را غـرور و سـرگـرانی را رهـا کـن

---

۱. اصول کافی، ج ۳، ص ۳۲٤.

۲. همان، ص ۳۲۵.

۳. من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۳۳۳.

٤. اصول کافی، ج ۳، ص ۳۲۳ و بحارالانوار، ج ۸۳، ص ۲۱۷.

درس چهاردهم: رکعت‌های نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با تعداد رکعات نماز.

اهداف جزئی

۱- تعداد رکعات نماز را بدانند.

۲- به دانستن و انجام دادن رکعات نماز علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند تعداد رکعات نماز را نام ببرند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید در هر وقت چند رکعت نماز می‌خوانیم؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- کدام نمازها چهار رکعتی است؟ ۲- نماز مغرب چند رکعت است؟ ۳- رکعت پر از رکعت خالی چه فرق دارد؟ و در صورت لزوم، با شاگردان کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا تعداد رکعات نمازهای پنج‌گانه را به کمک والدین خود در خانه حفظ کنند.	کار خانگی را به کمک والدین خود انجام می‌دهند.	

درس پانزدهم: نیت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با چگونگی نیت.

اهداف جزئی

۱- چگونگی نیت را بدانند.
۲- به چگونگی انجام نیت تمایل پیدا کنند.
۳- بتوانند چگونگی آن را بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های سؤال و جواب و نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوالپرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید برای نماز چگونه نیت می‌کنیم؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- معنای نیت چیست؟ ۲- نیت نماز چیست؟ ۳- نماز را چطور نیت می‌کنیم؟ و در صورت لزوم شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد که با کمک والدین خود، نیت نماز را تکرار کنند.	وظیفۀ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

درس شانزدهم: قرائت در نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با قرائت نماز.

اهداف جزئی

۱- معنای قرائت را بدانند.

۲- به فراگیری قرائت نماز علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند معنای قرائت را بیان و سوره‌های حمد و اخلاص را قرائت کنند.

مدت تدریس: ٤٥*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- دربارهٔ قرائت نماز چه می‌دانید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
٥	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- قرائت یعنی چه؟ ۲- چه کسی می‌تواند سورۀ حمد را قرائت کند؟ ۳- چه کسی می‌تواند سورۀ اخلاص را قرائت کند؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا سورۀ حمد و اخلاص را حفظ کنند.	وظیفۀ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

درس هفدهم: رکوع نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ذکر رکوع.

اهداف جزئی

۱- ذکر رکوع را بدانند.
۲- به یاد گرفتن و انجام دادن رکوع علاقه‌مند شوند.
۳- بتوانند ذکر رکوع را حفظ کنند و بخوانند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های سؤال و جواب، همیاری و نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا ذکر رکوع را یاد دارید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- در رکوع کدام ذکر خوانده می‌شود؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد که ذکر رکوع را در خانه حفظ کنند.	وظیفهٔ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

درس هجدهم: سجود در نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ذکر سجود.

اهداف جزئی

٤- ذکر سجود را بدانند.
٥- به یاد گرفتن و انجام دادن سجود علاقه‌مند شوند.
٦- بتوانند ذکر سجود را حفظ کنند و بخوانند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های سؤال و جواب، همیاری و نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
١	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	٥ دقیقه
٢	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ١. به‌نظر شما در سجده کدام ذکر خوانده می‌شود؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	٥ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چه کسی می‌تواند ذکر سجده را بگوید؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد که ذکر سجده را در خانه حفظ کنند.	آنچه را معلم خواسته است، در خانه انجام می‌دهند.	

درس نوزدهم: تشهد

هدف کلی: آشنایی شاگردان با خواندن تشهد.

اهداف جزئی

۱- بدانند که تشهد چیست.

۲- به خواندن تشهد علاقه پیدا کنند.

۳- بتوانند تشهد را بخوانند.

مدت تدریس: ٤٥*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: نمایش‌نامه‌ای، همیاری و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید که تشهد چیست؟ ۲- آیا می‌توانید تشهد را بخوانید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- تشهد به کدام ذکرها گفته می‌شود؟ ۲- چه کسی می‌تواند تشهد را بخواند؟ ۳- در کدام نمازها یک تشهد و در کدام نمازها دو تشهد خوانده می‌شود؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
	از شاگردان می‌خواهد که تشهد را حفظ کنند.	تشهد را در خانه حفظ می‌کنند.	

درس بیستم: سلام نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با سلام نماز.

اهداف جزئی

۱- سلام نماز را یاد بگیرند.
۲- به فراگرفتن و گفتن سلام نماز تمایل پیدا کنند.
۳- بتوانند به‌صورت عملی آن را اجرا نمایند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های همیاری، نمایش‌نامه‌ای و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید در آخر نماز چگونه سلام می‌دهیم؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- سلام نماز چه وقت خوانده می‌شود؟ ۲- در سلام نماز چه خوانده می‌شود؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا ذکرهای سلام را در خانه حفظ کنند.	کار خانگی را در خانه انجام می‌دهند.	

درس بیست و یکم: بر چه چیزی سجده کنیم؟

هدف کلی: آشنایی شاگردان با چیزهایی که سجده بر آن‌ها جایز است.

اهداف جزئی

۱- بدانند که بر چه چیزهایی سجده جایز است.

۲- به فراگیری آنچه که سجده بر آن‌ها جایز است، علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند آنچه را که سجده بر آن‌ها جایز است، بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های نمایش‌نامه‌ای، همیاری و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
١	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	٥ دقیقه
٢	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ١- آیا می‌دانید که سجده بر کدام چیزها جایز است؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	٥ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- بر چه چیزهایی می‌توان سجده کرد؟ ۲- سجده بر چه چیز جایز نیست؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا نام‌های چیزهایی را که سجده روی آن‌ها جایز است، در کتابچه‌های خود بنویسند.	وظیفۀ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

درس بیست و دوم: سجدهٔ شکر

هدف کلی: آشنایی شاگردان با سجدهٔ شکر.

اهداف جزئی

۱- بدانند که به‌خاطر چه سجده کنند.
۲- به فراگیری و خواندن سجدهٔ شکر علاقه‌مند شوند.
۳- بتوانند آنچه را که باعث سجدهٔ شکر می‌شود بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش نمایش‌نامه‌ای و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	٥ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید سجدهٔ شکر چیست؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	٥ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چرا سجدهٔ شکر به‌جا می‌آوریم؟ و در صورت نیاز، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	شاگردان دربارهٔ سجدهٔ شکر یک جمله بنویسند.	کار خانگی را در خانه انجام می‌دهند.	

درس بیست و سوم: چگونه نماز بخوانیم؟

هدف کلی: آشنایی شاگردان با طرز خواندن نماز.

اهداف جزئی

۱- بدانند که چگونه نماز بخوانند.

۲- به یادگیری و خواندن نماز علاقه پیدا کنند.

۳- بتوانند که چگونه نماز بخوانند.

مدت تدریس: ۴۵*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های نمایش‌نامه‌ای، همیاری و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید چگونه نماز بخوانیم؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردن**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- نماز دو رکعتی چگونه خوانده می‌شود؟ و در صورت نیاز، با شاگردان کمک می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا در خانه به حضور والدین خود یک نماز دو رکعتی بخوانند.	کار خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

درس بیست و چهارم: طهارت از نجاست

هدف کلی: آشنایی شاگردان با نجاسات و چگونگی طهارت.

اهداف جزئی

۱- چیزهای نجس را بدانند.

۲- به دانستن چیزهای نجس و چگونگی اجتناب از آن علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند چیزهای نجس و چگونگی پاک‌کردن آن‌ها را بیان و به آن عمل کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس:نمایش‌نامه‌ای، همیاری و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید کدام چیزها نجس‌اند؟ ۲- اگر چیزی نجس شود، چگونه می‌توان آن را پاک کرد؟	به اندازهٔ فهم، درک و برداشت خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- بدن یا لباس انسان با چه چیز نجس می‌شود؟ ۲- چگونه بدن و لباس انسان از نجاست پاک می‌شود؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا نام چیزهایی را که بدن و لباس را نجس می‌سازند، در کتابچه‌های‌شان بنویسند.	کار خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس بیست و چهارم[1]

چیزهایی که اشیاء را پاک می‌کنند ده چیز است که عبارت‌اند از:

۱- آب؛ ۲- زمین؛ ۳- آفتاب؛ ٤- اسلام؛ ٥- استحاله؛ ٦- انتقال؛ ۷- تبعیت؛ ۸- برطرف‌شدن عین نجاسات؛ ۹- استبراء حیوان نجاست‌خوار؛ ۱۰- غایب‌شدن مسلمان.

نجاسات یازده چیز است که عبارت‌اند از: ۱- بول؛ ۲- غایط؛ ۳- منی؛ ٤- مردار؛ - خون؛ ٦- سگ؛ ۷- خوک؛ ۸- کافر؛ ۹- شراب؛ ۱۰- فقّاع (آب جو)؛ ۱۱- عرق حیوان نجاست‌خوار.

---

۱. برای معلومات بیش‌تر به توضیح المسائل مراجعه شود.

فصل سوم: آداب و اخلاق

درس بیست و پنجم: احترام به پدر و مادر

هدف کلی: درک ضرورت و چگونگی احترام به والدین.

اهداف جزئی

۱- بدانند که چرا باید به پدر و مادر خود احترام کنند.
۲- به دانستن موضوع احترام به والدین تمایل پیدا کنند.
۳- بتوانند بیان کنند که آن‌ها چگونه به پدر و مادر خود احترام می‌کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های همیاری، قصه و داستان، نمایش‌نامه‌ای و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید چرا پدر و مادر خود را باید احترام کنیم؟	به اندازهٔ فهم، درک و برداشت خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چرا آن مرد قصاب هم‌نشین حضرت موسی در بهشت شده بود؟ ۲- شما با پدر و مادر خود چگونه رفتار می‌کنید؟ و در صورت نیاز، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد تا راجع به پدر و مادر دو جمله بنویسند.	کار خانگی را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس بیست و پنجم

احترام به پدر و مادر از دیدگاه اسلام

احترام به پدر و مادر از مسلمات آموزه‌های اسلامی است؛ به‌گونه‌ای که احترام به آن‌ها در هر حالت لازم است؛ چنان‌که امام رضا(ع) می‌فرماید: نیکی به پدر و مادر واجب و لازم است اگرچه مشرک و کافر باشند؛ ولی در معصیت خدا نباید اطاعت‌شان کرد.[۱]

در حدیث دیگر از پیامبر اکرم(ص) نقل شده است که: کسی که دستور الهی را در مورد پدر و مادر اطاعت کند، دو درب از بهشت به رویش باز خواهد شد، اگر فرمان خدا را در مورد یکی از آن‌ها انجام دهد، یک درب گشوده می‌شود.[۲]

هم‌چنین از امام کاظم(ع) روایت شده است که: مردی از پیامبر خدا(ص) سؤال کرد: حق پدر بر فرزند چیست؟ حضرت فرمود: ۱) او را با نام صدا نکند؛ ۲) در راه رفتن از او جلو نیفتد؛ ۳) قبل از او ننشیند؛ ٤) کاری انجام ندهد که مردم پدرش را فحش بدهند.[۳]

در روایت دیگر از امام صادق(ع) هم نقل شده است که: چشم‌هایت را جز از روی دلسوزی و مهربانی با پدر و مادر خیره مکن و صدایت را بلندتر از صدای آن‌ها نکن؛ دست‌هایت را بالای دست‌های آن‌ها مبر و جلوتر از آنان راه مرو.

همیشه مونس و یارم پـــدر بود　　به وقت رنج، غمخوارم پـدر بـود

چو پروانه پر و بالم اگر سوخت　　ولی شمع شب تـــارم پـــدر بـود

طریـق زنـدگی آموخت بـر مـن　　به هر سختی مـددکـارم پـدر بود

* * *

آبروی اهـل دل از خاک پـای مادر است　　هرچه دارند این جماعت از دعای مادر است

آن بهشتی را که قرآن می‌کند توصیف آن　　صاحب قـرآن بگفتـــا زیـر پـای مـادر است

---

۱. بحار الانوار، ج ٧٤، ص ٧٢.
۲. کنز العمال، ج ١٦، ص ٤٦٧.
۳. بحار الانوار، ج ٧٤، ص ٤٥.

درس بیست و ششم: احترام به معلم

هدف کلی: آشنایی شاگردان با چگونگی احترام به معلم.

اهداف جزئی

۱- بدانند که چگونه معلم خود را احترام کنند.

۲- به احترام‌گذاشتن به معلمان خود علاقه پیدا کنند.

۳- بتوانند چگونگی احترام به معلم را بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و قصه و داستان.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیۀ اسلامی صنف دوم، تختۀ سیاه و تباشیر و یا تختۀ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلۀ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزۀ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید که معلم خود را چگونه احترام کنیم؟	به اندازۀ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- معلم به شاگردان چه چیزهایی را یاد می‌دهد؟ ۲- چرا معلم خود را احترام می‌کنیم؟ ۳- حضرت علی(ع) راجع به احترام معلم چه فرموده است؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا کلام حضرت علی(ع) راجع به احترام معلم را در کتابچه‌های خود بنویسند.	وظیفهٔ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس بیست و ششم و بیست هفتم

حق معلم

امام سجاد(ع) در سخنانی می‌فرماید: «آن که به تو دانش می‌آموزد، حق او به گردن تو این است که به او تعظیم و احترام کنی؛ به درس او خوب گوش دهی؛ با دل و جان توجه کنی؛ صدایت را در برابر او بلند نکنی و بر سر او داد نکشی. اگر از دیگری سؤال کرد، تو جواب ندهی؛ در جلسۀ درس او با کسی حرف نزنی؛ نزد معلم خود از کسی غیبت نکنی؛ اگر کسی پشت سرش از او بدگویی کرد، از او دفاع کنی؛ عیب‌هایش را بپوشانی و خوبی‌هایش را برای دیگران آشکار سازی؛ با دشمنانش رفاقت نداشته باشی... اگر این‌ها را رعایت کنی، خداوند متعال فرشتگان را شاهد می‌گیرد که تو برای خدا درس آموخته‌ای.

ما در بسیاری موارد، مدیون و وام‌دار دیگرانیم؛ از جمله آنانی که ما را «علم» و «دین» می‌آموزند و «حق تعلیم» بر گردن ما دارند. برخی می‌بینند؛ برخی به دیگران «دید» و «بینش» می‌دهند؛ بعضی می‌روند؛ بعضی دیگران را «رفتن و رسیدن» می‌آموزند؛ بعضی خودشان پرواز می‌کنند؛ بعضی هم به دیگران پرواز یاد می‌دهند. معلمان و مربیان از این دسته‌اند. تنها مادران نیستند که «دستم بگرفت و پا به پا برد تا شیوۀ راه رفتن آموخت»؛ بلکه آموزگاران نیز در مسیر دانش و آگاهی؛ دست‌مان را می‌گیرند و پلّه‌پلّه ما را به جایگاه والای دانش و بصیرت بالا می‌برند؛ از این رو، مقام‌شان والاست و بر گردن ما حق دارند. ما وظیفه داریم تا با خوب آموختن و رعایت ادب و احترام، به تکلیف خود در برابر آنان عمل کنیم.

هان ای معلّم! سازندۀ فکر و روان کودکانی

آموزگار و رهبر نسل جوانی

هان ای معلّم! تو نقش‌ساز و شکل‌پرداز روانی

سازندۀ اندیشه‌های جاودانی

پروازمان آموز، ای پروازآموز

در قلب‌های پاک‌مان مشعل برافروز

ای رهرو راه‌آشنا، ای پیر تدبیر

در کوره راه زندگانی دست‌مان گیر

حقوق معلم در برابر دانش‌آموز چیست؟

- قبل از معلم وارد کلاس شده، با آماده‌کردن کتاب و وسایل، با سکوت کامل منتظر ورود معلم شود؛
- هنگام ورود معلم به احترام او از جای خود برخیزد؛
- هنگام سخن‌گفتن و تدریس معلم، باید با تمام توجه به درس و سخن او گوش دهد؛
- اگر سؤالی داشت، باید با بلندکردن دست اجازه بگیرد و اگر معلم اجازه داد، با احترام سؤال خود را مطرح کند؛
- دانش‌آموز حق ندارد سخن معلم را قطع کند؛
- در غیاب معلم از حقوق او دفاع کند؛
- با دوست معلم باید دوست باشد؛
- با دشمن معلم باید دشمن باشد؛
- در غیاب معلم نکات مثبت و ارزش‌های او را بیان و با احترام از او یاد کند؛
- در مجالس غیر صنفی در حضور معلم به احترام بنشیند؛
- تکالیف داده‌شده از طرف معلم را به‌درستی و کامل انجام دهد؛
- چنانچه رفتار یا سخن اشتباهی از وی سر زد، از معلم عذرخواهی کند؛
- در سخن‌گفتن رعایت عفت کلام را به‌خصوص در حضور معلم حفظ کند؛
- اصطلاحات یا شوخی‌های بین فردی را در حضور معلم مطرح نکند؛
- جلوی معلم راه نرود و در هنگام خروج از صنف با اجازهٔ معلم از صنف خارج شود.

درس بیست و هفتم: گوش‌دادن به سخنان معلم

هدف کلی: آشنایی شاگردان با این‌که چگونه به سخنان معلم گوش دهند.

اهداف جزئی

۱- بدانند که چگونه به سخنان معلم‌شان گوش دهند.

۲- به گوش‌دادن به سخنان معلم‌شان تمایل پیدا کنند.

۳- بتوانند که چگونه به سخنان معلم‌شان گوش دهند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های نمایش‌نامه‌ای، همیاری، قصه و داستان و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید چگونه باید به سخنان معلم گوش داد؟	به اندازهٔ فهم، درک و برداشت خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- برای این‌که بهتر بیاموزیم، باید به کدام نکته‌ها توجه کنیم؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا نکته‌هایی که برای یادگیری مهم است، در کتابچه‌های خود بنویسند.	وظیفهٔ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

درس بیست و هشتم: حقوق همسایه

هدف کلی: آشنایی شاگردان با حقوق همسایه.

اهداف جزئی

۱- بدانند که همسایه چه حقی به گردن انسان‌ها دارد.

۲- به رعایت حقوق همسایه‌ها علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند حق همسایه را رعایت کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: همیاری، نمایش‌نامه‌ای قصه و داستان و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
١	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	٥ دقیقه
٢	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ١- به‌نظر شما همسایه‌ها چه حقوقی بر همدیگر دارند؟ ٢- به‌نظر شما چگونه می‌توان حقوق همسایه را رعایت کرد؟	به اندازهٔ فهم، درک و برداشت خود جواب می‌دهند	٥ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- همسایه کیست؟ ۲- با همسایۀ خود چگونه رفتار کنیم؟ و در صورت نیاز، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد تا موارد دیگر از حقوق همسایه را از اعضای بزرگ خانواده سؤال کنند و در کتابچه‌های خود بنویسند.	کار خانگی را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس بیست و هشتم

همسایه چه حقوقی دارد؟

رَسُولُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ فِي حُقُوقِ الجار: «إن اسْتَغاثَكَ أغَثْتَهُ، و إن اسْتَقْرَضَكَ أقْرَضْتَهُ، و إن افتَقر عُدْتَ علیهِ، و إنْ أصابَتْهُ مُصیبَةٌ عَزَّیْتَهُ، و إنْ أصابَهُ خَیرٌ هَنَّأتَهُ، و إنْ مَرضَ عُدْتَهُ، و إنْ ماتَ اتَّبَعتَ جَنازَتَهُ، و لاتَسْتَطِلْ علَیهِ بالبِناءِ فتَحْجُبَ عَنهُ الرِّیحَ إلّا بإذنِهِ، و إذا اشْتَرَیتَ فاکِهَةً فأهْدِ لهُ، فإنْ لَم تَفْعلْ فأدْخِلْها سِراً، و لاتُخْرِجْ بها وُلدَكَ تَغیظُ بها وُلدَهُ، و لاتُؤْذِهِ بریحِ قِدْرِكَ إلّا أنْ تَغرِفَ لهُ مِنها[1]»؛ پیامبر خدا- صلی الله علیه و آله و سلّم- دربارهٔ حقوق همسایه فرمود: اگر از تو کمک خواست، کمکش کنی؛ اگر از تو قرض خواست، به او قرض دهی؛ اگر نیازمند شد، نیازش را برطرف سازی؛ اگر مصیبتی دید، او را دلداری دهی؛ اگر خیر و خوبی به او رسید، به وی تبریک و شادباش گویی؛ اگر بیمار شد، به عیادتش روی؛ وقتی مرد، در تشییع جنازه‌اش شرکت کنی؛ خانه‌ات را بلندتر از خانهٔ او نسازی تا جلوی جریان هوا را بر او بگیری؛ مگر آن‌که خودش اجازه دهد؛ هرگاه میوه‌ای خریدی، برای او تعارف بفرستی و اگر این کار را نکردی، مخفیانه میوه را به خانه‌ات ببر؛ فرزندت را همراه میوه بیرون میاور که کودک او با دیدن میوه در دست او ناراحت شود؛ با بوی و دود دیگت او را آزار مده؛ مگر آن‌که مقداری از غذای آن را برای او بفرستی.

بسیاری از بایسته‌های اخلاقی، حقوقی‌اند که باید دربارهٔ همسایه رعایت شود. این حقوق که بیش‌تر جنبهٔ اخلاقی دارند و اولیای دین به‌طور جدی بر آنان تأکیده کرده‌اند، از دو دیدگاه مطرح می‌شوند:

نخست، تأکید و سفارش آن‌ها به جایگاه و ضرورت حقوق همسایه و دوم، برشمردن مصداق‌های این حقوق است. نکتهٔ مهم این است که جایگاه همسایه به‌گونه‌ای است که پیامبر اکرم(ص) حق جداگانه‌ای برای این گروه قایل شده است، بدون این‌که قید کند پیرو کدام آیین، مذهب و ملیت باشند. ایشان فرمود: «همسایگان سه قسم‌اند؛ همسایه‌ای که سه حق دارد: حق همسایگی، حق اسلام و حق خویشاوندی؛ همسایه‌ای که دو حق دارد: حق اسلام و حق همسایگی و همسایه‌ای که یک حق دارد و آن کافری است که فقط حق همسایگی دارد و بس.[2]»

ملا محسن فیض کاشانی در ذیل این روایت آورده است: پس بنگر که چگونه برای فرد مسلمان به محض همسایگی، حقوقی ثبت شده است.[3] چنان‌که گفته شد، این حق دوطرفه است؛ از این‌رو، امام صادق- علیه السلام- ملاک این حق‌شناسی را در بیان خود به‌خوبی ترسیم فرموده است: «برای مردم آنچه را خودتان دوست

---

۱. مسکن الفؤاد، ص ۱۰۵.

۲. مستدرک الوسائل، ج ۸.

۳. محجهٔ البیضاء فی تهذیب الاحیاء، ج ۳، ص ۴۲۲.

دارید، دوست بدارید. آیا مرد حیا نمی‌کند که همسایه‌اش نسبت به او حق‌شناس باشد و او نسبت به همسایه‌اش حق‌شناس نباشد.[1]»

مطلب بعدی، مصداق‌های حقوق همسایه است. در این باره، به سخنانی از پیامبر اکرم(ص) و امام سجّاد(ع) اشاره می‌کنیم. حقوق همسایه از دیدگاه پیامبر(ص) چنین است:

- اگر از تو یاری خواست، به فریادش برسی؛
- اگر از تو قرض خواست، به او قرض دهی؛
- اگر نیازمند شد، نیازش را برطرف سازی؛
- اگر مصیبتی دید، او را دلداری دهی؛
- اگر خیر و خوبی به او رسید، به او تبریک و شادباش گویی؛
- اگر بیمار شد به عیادتش روی؛
- وقتی مُرد، در تشییع جنازه‌اش شرکت کنی؛
- خانه‌ات را بلندتر از خانهٔ او نسازی تا جلوی جریان هوا را بر او بگیری؛ مگر آن‌که خودش اجازه دهد؛
- هرگاه میوه‌ای خریدی، برای او هدیه بفرستی و گرنه مخفیانه میوه را به خانه‌ات ببری؛
- فرزندت را همراه میوه بیرون نیاور که کودک همسایه با دیدن میوه در دست او ناراحت شود؛
- با بوی دیگت او را ناراحت نکن؛ مگر آن‌که مقداری از غذای آن را برای او بفرستی.

حقوقی که در روایات نورانی از رسول خدا(ص) برشمرده شد، از مسائل اخلاقی کلان تا مسائل معنوی جزئی را در بردارد و اگر عمل به این توصیه‌ها سرلوحهٔ اخلاقی و رفتاری خانواده‌ها باشد، تأثیر عظیمی در هدایت اخلاقی و شکوفایی معنوی جامعهٔ انسانی خواهد داشت.

امام سجّاد(ع) نیز در کلامی شیوا تعدادی از این حقوق را که جنبهٔ اخلاقی مؤثّری دارد، برشمرده است

- اما حق همسایه‌ات این است که در غیابش، آبرویش را حفظ کنی؛
- و در حضورش او را احترام کنی؛
- اگر ستمی بر او شد، یاری‌اش رسانی؛
- دنبال عیب‌هایش نباشی؛
- اگر بدی از او دیدی، بپوشانی؛
- اگر بدانی که پند و اندرز تو را می‌پذیرد، او را در خفا نصیحت کنی؛

---

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ٦٣٥.

- در سختی‌ها رهایش نکنی؛
- از لغزشش درگذری؛
- گناهش را ببخشی؛
- با او به‌خوبی و بزرگواری معاشرت کنی.[1]

همسایه‌آزاری

یکی از اخلاق‌های ناپسندیده‌ای که پیشوایان دین همواره از آن نهی می‌کردند، آزاردادن همسایه است. نقل شده است که مردی به محضر امام صادق– علیه السلام– رفت و از همسایهٔ خود شکایت کرد. امام– علیه السلام– ضمن راهنمایی او، چنین نقل کرد: «مردی از انصار خدمت پیامبر خدا عرض کرد: من از قبیلهٔ بنی‌فلان خانه‌ای خریده‌ام و نزدیک‌ترین همسایه‌ام کسی است که امیدی به خیر و خوبی‌اش ندارم و از بدی‌اش در امان نیستم؛ پس پیامبر خدا– صلی الله علیه و آله و سلم– به علی، سلمان، ابوذر و یکی دیگر که فراموش کرده‌ام و فکر کنم مقداد باشد، دستور داد به مسجد بروند و با صدای بلند فریاد بزنند: «ایمان ندارد هر آن کس که همسایه‌اش از شر او در امان نباشد.» آنان سه بار این سخن را اعلام کردند.[2]» این نوع برخورد پیامبر– صلی الله علیه و آله– با شخص همسایه‌آزار، شدت زشتی این اخلاق ناپسند را نشان می‌دهد.

همسایهٔ بد، تا جایی زشت شمرده شده که حضرت علی– علیه السلام– از آن به‌عنوان سخت‌ترین بلا و مصیبت یاد می‌کند و می‌فرماید: «همسایهٔ بد، بزرگ‌ترین رنج و سخت‌ترین بلا و مصیبت است.[3]» باز در نکوهش همسایهٔ بد از لقمان نقل کرده‌اند که فرمود: من صخره‌های بزرگ و آهن و هر بار سنگینی را به دوش کشیدم؛ ولی باری سنگین‌تر از همسایهٔ بد ندیدم.[4] می‌گویند همسایهٔ بد، رفتارش چون کورهٔ آهنگر است که اگر تو را به شعلهٔ خود نسوزاند، بوی بدِ دودش در تو اثر کند و رنجت دهد.[5]

اسدی طوسی در این مورد سروده است:

مجویید همسایگی با بدان

مدارید افسوس نابخـردان

ناپسندبودن همسایگی بد نزد پیامبر اکرم(ص) تا جایی است که در سفارش خود به امیرالمؤمنین علی(ع) می‌فرماید: «ای علی! چهار چیز است که پشت انسان را می‌شکند... و یکی از آن‌ها همسایهٔ بد است.[6]»

---

۱. میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۲۰.

۲. میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۸.

۳. وسائل الشیعه، ج ۸، ص ٤٧٨، ح ۱.

٤. غرر الحکم، ص ٤٣٦.

٥. همان.

٦. در سایهٔ همسایه»، نشریهٔ پیام زن، ش ۸۰، ص ۷۲.

درس بیست و نهم: احترام بزرگان

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ضرورت و شیوهٔ احترام به بزرگان.

اهداف جزئی

۱- ضرورت احترام به بزرگان را بدانند.
۲- به احترام‌گذاشتن به بزرگان علاقه پیدا کنند.
۳- بتوانند ضرورت احترام به بزرگان و چگونگی آن را بیان و خود نیز عملی کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: قصه و داستان، همیاری، نمایش‌نامه‌ای و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا احترام به بزرگان لازم است؟ ۲- به‌نظر شما چگونه بزرگان را احترام کنیم؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود انجام می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت گوش داده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چرا رضا با این‌که پایش درد می‌کرد، جای خود را به پیرمرد داد؟ ۲- اگر شما به‌جای رضا می‌بودید، چه کار می‌کردید؟ و در صورت نیاز، با شاگردان کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد تا در مورد احترام بزرگان دو جمله بنویسند.	کار خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس بیست و نهم

احترام به بزرگان و سالمندان

احترام‌گذاشتن به انسان‌های سالمند احترام به خدا است؛ چرا که آن‌ها نیز مخلوق خدایند و از خدا نعمتی مانند طول عمر گرفته‌اند و عمر گران‌قدر را برای فرزندان جامعه و... صرف کرده‌اند. پیامبر- صلی الله علیه و آله- در این رابطه فرمودند: «... احترام‌گذاشتن به مسلمان پیر تجلیل از خدا است... .[1]»

احترام به بزرگان و سالمندان دوستی با پیامبر

از اثرات احترام به سالمندان، دوستی با پیامبر اکرم- صلی الله علیه و آله- است و چه افتخاری بالاتر از این که فردی لیاقت دوستی با پیامبر را داشته باشد. احترام‌گذاشتن به سالمندان حتی در خیابان وقتی عبور از عرض آن برای آن‌ها دشوار است، احترام به آن‌ها محسوب می‌شود . گرفتن بار سنگین‌شان و کمک‌کردن برای سوارشدن یا پیاده‌شدن، همه و همه، احترام به آن‌هاست و باعث ایجاد احساس همدلی در مردم می‌شود.

خود «بزرگسالی» و «سن بالا» در فرهنگ دینی ما احترام دارد. این سخن پیامبر خدا(ص) است: **«مَن عَرَفَ فَضلَ كَبيرٍ لِسِنِّهِ فَوَقَّرَهُ، آمَنَهُ اللهُ تَعالى مِن فَزَعِ يَومِ القِيامَةِ**[2]»؛ هر کس فضیلت و مقام یک «بزرگ» را به‌خاطر سن و سالش بشناسد و او را مورد احترام قرار دهد، خدای متعال او را از هراس و نگرانی روز قیامت ایمن می‌دارد. احترام به بزرگ‌ترها و ترحم و مهربانی نسبت به کوچک‌ترها، از دستورالعمل‌های اخلاقی اسلام است و کانون خانواده‌ها را گرم و مصفا می‌سازد و این، توصیهٔ امام صادق(ع) است که فرمود: «لَيسَ مِنّا مَن لَم يُوَقِّر كَبيرَنا وَ لَم يَرحَم صَغيرَنا[3]»؛ کسی که بزرگ ما را احترام نکند و کوچک ما را مورد شفقت و عطوفت قرار ندهد، از ما نیست.

این سخن را نیز از علی(ع) به یاد داشته باشیم که فرمود: **«يُكرم العالِم لِعِلمِهِ وَ الكَبير لِسِنِّهِ**[4]»؛ دانشمند را به‌خاطر علمش و بزرگسال را به‌خاطر سن او، باید احترام کرد.

---

۱. اصول کافی، ج ۳، ص ۲٤۰.
۲. بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۱۳۷.
۳. همان، ص ۱۳۸.
٤. غرر الحکم، ح ۱۱۰۰۷.

اگر جوانان قدر پیران را نشناسند و به جایگاه آنان حرمت ننهند، هم رشته‌های عاطفی پیوندهای انسانی از هم گسسته می‌شود، هم از رأفت و عاطفه و تجربهٔ سالخورده‌گان محروم می‌شوند و هم نشانهٔ بی‌توجهی خود به ارزش‌ها را امضا کرده‌اند. حضرت علی(ع)، در یکی از سخنان خویش، ضمن انتقاد از اوضاع زمانه و ناهنجاری‌های رفتاری مردم، از جمله بر این دو مسأله تأکید می‌فرماید: ۱) بی‌احترامی کوچک‌ترها نسبت به بزرگ‌ترها؛ ۲) رسیدگی‌نکردن توانگران به نیازمندان **«إِنَّكُم فِی زَمانٍ... لايعظم صَغِيرُهُم كَبِيرَهُم وَ لايَعول غَنِيُّهُم فَقِيرَهُم**[1]**»**؛ شما در زمانه‌ای به سر می‌برید که کوچک به بزرگ تعظیم و تکریم نمی‌کند و ثروتمند به فقیر رسیدگی نمی‌کند.

---

۱ همان، ح ۳۸۵۷.

درس سی‌ام: راستگویی

هدف کلی: آشنایی شاگردان با خوبی راستگویی.

اهداف جزئی

۱- فایده‌های راستگویی را بدانند.

۲- به دانستن فواید راستگویی علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند فایده‌های آن را بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، نمایش‌نامه‌ای و قصه و داستان.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	٥ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید راستگویی در زندگی ما چه فایده دارد؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود اجازه می‌دهند.	٥ دقیقه

مرحلۀ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٣	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت گوش داده، توجه می‌کنند.	٥ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	٥ دقیقه
٥	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	١٥ دقیقه
مرحلۀ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ١- خداوند دربارۀ راستگویی چه فرموده است؟ ٢- راستگویی چه فایده‌هایی دارد؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	١٠ دقیقه
٧	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا یکی از خوبی‌های راستگویی را از متن درس انتخاب کنند و در کتابچه‌های خود بنویسند.	وظیفۀ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی‌ام

معنای راستگویی و دروغگویی

الف) راستگویی یعنی: سخن و گفتار از روی حق و حقیقت. هنگامی که واژهٔ مقدس راستگویی و صداقت را می‌شنویم، مفاهیم زیر به ذهن خطور می‌کند: رسیدن به مقصود، پیمودن راه راست، آسایش وجدان، ریشهٔ همهٔ فضیلت‌ها، محبوب خداوند شدن، گوهری ارزشمند، میوهٔ عقل، شجاعت، عزت نفس، حفظ ایمان، نشانهٔ خردمندی، احترام به شخصیت دیگران، اوج بندگی، شتافتن به بهشت، بهترین راه نجات، ترس از خدا، نشانهٔ به یاد خدا بودن، ستیزه‌جویی با شیطان، زنده‌نگه‌داشتن دل، آبادکردن ایمان، شادی فرشتگان، هم‌صداشدن با خوبان، گام‌گذاشتن در نردبان کمال و بالندگی روح.

ب) دروغگویی یعنی: سخن ناراست و ناحق. هنگامی که واژهٔ دروغ را نیز می‌شنویم، مفاهیم زیر در ذهن‌مان تداعی می‌شود: کلید گناهان، بزرگ‌ترین گناه، خیانت به اعتماد دیگران، جلوهٔ دورویی، پایمال‌کردن حق دیگران، آبیاری ریشه‌های شرّ، پلیدترین ویژگی انسانی، نشان درماندگی، دور شدن از رحمت الهی، انحراف از جادهٔ حق، نکوهیده‌ترین صفت، دشمن خدا شدن، ترس از مردم و نترسیدن از خدا، ناجوانمردی، کوچکی نفس، فریب‌دادن دیگری، خیانت‌کار بودن زبان، راه بدبختی، شادی شیطان، لغزش‌گاه نفس، آراستن باطل، دشمنی با صداقت، بهترین دلیل برای ترک دوستی، بی‌ارزش کردن خود، اسیر شیطان‌شدن، راه‌حل سراب‌گونه، نادان‌پنداشتن دیگران.

ارزش و اهمیت راستگویی

مردی برای کسب فضیلت به حضور امام محمدباقر(ع) شرفیاب می‌شود. حضرت این سخن را نخستین درس قرار می‌دهد: «راستی را پیش از سخن‌گویی بیاموزید.[۱]»

امام صادق(ع) نیز برای یکی از دوستانش چنین پیام می‌فرستد: «در نظر بگیر که علی(ع)، نزد رسول خدا(ص)، بر اثر چه به این قرب و منزلت رسید؟ علی به این مقام نرسید، مگر بر اثر راستی و درستی.[۲]» گفتار پاک از دل پاک برمی‌خیزد و به رفتار پاک بارور می‌شود.

---

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ۱۰۵.

۲. همان.

آسیب‌های اجتماعی دروغ

الف) برملاشدن دروغ و رسوایی: یکی از زیان‌های اجتماعی دروغ، رسوایی است. رسوایی همیشه در انتظار دروغگوست؛ زیرا دروغ، پنهان نمی‌ماند و روزی آشکار می‌شود. دروغگو، هرچند زیرک باشد و اطراف و جوانب دروغش را بسنجد، محال است که دروغش کشف نشود. کشف دروغ، بنا بر نوع آن به رسوایی‌های مختلف می‌انجامد.

روزی یکی از پیشوایان یکی از فرق باطل بر منبر سخن می‌گفت و در ضمن سخن، نام‌های پادشاهان جن را ذکر می‌کرد و می‌گفت که سلطنت کدام‌یک از آن‌ها مقدم بوده و کدام‌یک مؤخر. سخنان او از این قبیل بود: نخستین پادشاهی که از این سلسله به سلطنت رسید، تهتاه‌شاه بود و سپس قهقاه‌شاه و سپس جهجاه‌شاه و مانند این‌ها. سخنران هم‌چنان به سخنش ادامه می‌داد، تا به‌نام پادشاه یازدهم رسید که نام او هم کلمه‌ای بود مانند نام‌های گذشته. در این وقت، رندی از پای منبر گفت: آقا، نام پادشاه پنجم را دوباره بفرمایید! سخنور محترم در جواب عاجز ماند؛ زیرا در یادش نبود که کدام‌یک از این نام‌ها را برای شهریار دروغین پنجم ذکر کرده است.

ب) بی‌آبرویی: از دیگر زیان‌های اجتماعی دروغ، بی‌آبرویی است. هنگامی که چند دروغ از دروغگو ثابت و او رسوا شد، بی‌آبرویی نصیبش می‌شود. رسوایی دروغگو از کشف دروغ اوست و بی‌آبرویی او را بی‌ارج می‌سازد. اندیشمندان و خردورزان در همه حال آبرو و حیثیت خویش را پاس می‌دارند: ثروتمند دارایی خود را برای به‌دست‌آوردن آبرو و جایگاه شخصی‌اش صرف می‌کند؛ قدرتمند قدرتش را برای رسیدن به این موقعیت به‌کار می‌گیرد و دانشمند از دانش خود برای جلب افکار عمومی بهره می‌برد؛ پس محبوب‌ترین چیزها نزد دوراندیشان و نیک‌کرداران آبرومندی است؛ حال آن‌که دروغگو خود را از این موقعیت محروم می‌سازد.

ج) بی‌اعتمادی: بی‌ارزش‌شدن سخنان دروغگو نزد مردم یکی دیگر از زیان‌های اجتماعی دروغ است. یکی از معیارهای سنجش ارج و بهای آدمی، میزان ارزش‌گذاری مردم به سخنان اوست؛ بدین ترتیب، هرچه سخن کم‌ارزش‌تر باشد، گوینده بی‌بهاتر است.

انسان اگر بالاترین ارزش‌ها را در قبال سخنش به‌دست آورد، همین که به دروغگویی رو کرد و مردم او را بدان صفت شناختند، سخنش بی‌ارزش و از جایگاه انسانی خود دور می‌شود.

کسی را که عادت بود راستی   خطا گر کند در گذارند ازو

و گر نامور شد به ناراستی   دگر راست باور ندارند ازو

د) سخریه و استهزاء: از پیامدهای ناخوشایند اجتماعی دروغ، به سخره‌گرفتن و کوچک‌شمردن دروغگو است. فردی که به دروغگویی شهره شود، مردم او را خوار و مسخره می‌کنند؛ خواه در حضور او و خواه در غیبت او.

آسیب‌های روانی دروغ

الف) ناراحتی درونی: روح و روان فرد دروغگو از شر و زیان دروغش در امان نیست. دروغگو همواره از ناراحتی درونی رنج می‌برد؛ زیرا راستی، حقیقتی است که وجود دارد و راستگو از آن خبر می‌دهد؛ در حالی که سخن دروغ ساخته و پرداختهٔ فرد دروغگو است و واقعیتی برای آن وجود ندارد؛ ازاین‌رو، دروغگو باید همواره مراقب باشد تا ساختهٔ ذهنی خود را فراموش نکند و در وقت دیگر آن را به‌گونه‌ای متفاوت با آنچه گفته است، بیان کند و دروغش آشکار شود.

بر این اساس، دروغگویی که می‌خواهد دروغش را کسی نفهمد، پیوسته نگران است که مبادا سخن کنونی‌اش با سخن گذشته‌اش در تناقض باشد؛ پس دروغگو همیشه این بار سنگین را باید در ذهن داشته باشد؛ ولی راستگو همواره پس از گفته‌هایش در آسایش است و نگران پیامدهای آن نیست؛ زیرا هنگام تکرار، تناقضی در آن‌ها به‌وجود نخواهد آمد.

ب) فراموشی: فراموشی نیز یکی از بیماری‌های روانی است که دروغگو بدان گرفتار می‌شود. انسان دروغگو، دروغی را که می‌گوید به یادش نمی‌ماند و هنگامی که بار دیگر خواست از آن سخن بگوید، به شکلی دیگر می‌گوید و در نتیجه، دروغش برملا می‌شود.

عامل دیگر فراموش‌کاری دروغگو آن است که کسی که همواره دروغ می‌گوید، به دروغ خود نیز چندان اهمیت نمی‌دهد. دروغ برای او کاری عادی است و هر زمان که می‌خواهد، به‌راحتی دروغ می‌گوید و دروغ‌های او پایان نمی‌پذیرد. در نتیجه، حرف‌هایش را کم‌تر به ذهن می‌سپارد و فراموش می‌کند.

ج) نومیدی: وقتی دروغی از دروغگو کشف شد، ضربه‌ای به او وارد می‌آید؛ زیرا نه‌تنها به خواسته‌اش از دروغ‌گفتن نرسیده است؛ بلکه نتیجه‌ای برخلاف آن گرفته است؛ بدین ترتیب، یکی از دو حال نصیب دروغگو می‌شود:

اول: روحیه‌اش سست و تصمیم‌گرفتن برای او دشوار می‌شود و او از رسیدن به کامیابی‌ها نومید می‌شود؛ زیرا تنها راهی که می‌پنداشته او را به مقصد می‌رساند، دروغ بوده که آن هم بسته شده است. او اگر به شایستگی

رفتار می‌کرد، از راه درست به مقصودش می‌رسید و به دروغ‌گفتن پناه نمی‌برد. با این حال، راه درست که بر او مسدود بود راه دروغ هم که سد گردید، اکنون به چه وسیله‌ای به‌منظور خود برسد؟

دوم: نومیدی بر او چیره می‌شود و سرانجامی ناخوشایند در انتظار اوست.

د) از بین‌رفتن شرم و حیا: وضع دیگری که ممکن است بر اثر کشف دروغ نصیب دروغگو شود، پرده‌دری و بی‌شرمی است. اگر کشف دروغ، روحیهٔ دروغگو را سست نکند و او هم‌چنان به دروغگویی ادامه دهد، بی‌آبرویی‌های پی در پی، شرم را از او می‌گیرد و او به دروغگوی حرفه‌ای تبدیل می‌شود و دیگر از آن‌که دروغش آشکار شود، ابایی ندارد. با خود می‌گوید آب که از سر گذشت، چه یک من، چه صد من؛ من که گناهم برملا شد و دروغ برای پنهان‌ساختن آن سودی نبخشید و رسوایم ساخت؛ حال هر چه می‌شود، بشود.

ه) دروغ، دروغ می‌زاید: دروغگو برای حفظ دروغ خود مجبور است باز هم دروغ بگوید. او یا باید همان دروغ نخستین را دوباره بگوید و بر آن تأکید کند، یا باید دروغ دیگری بسازد که از کشف دروغ نخستش جلوگیری کند؛ در هردو صورت، بر اثر یک دروغ، دروغ‌هایی دیگر می‌گوید و این ماری که خوش‌خط و خالش پنداشته، مارهایی دیگر زاییده است که همگی او را می‌گزند. علاوه بر این، گاهی نیز برای حفظ دروغ او، اطرافیانش نیز به دروغ‌گویی می‌افتند.

و) بدگمانی: زیان روانی دیگری که گاه بر اثر دروغ دامن دروغگو را می‌گیرد، بدگمانی به مردم است. این بیماری روانی در پی دو چیز در دروغگو مسکن می‌گزیند: یکی آن‌که چون خود برخلاف حقیقت سخن می‌گوید، دربارهٔ دیگران نیز چنین نظری دارد و البته دیگران را مانند خود پنداشتن، ناشی از طبیعت بشری است؛ به همین علت است که کسی که به راستگویی عادت دارد، نخستین‌بار با هر کسی که روبه‌رو می‌شود، سخن او را راست می‌پندارد.

دومین عامل بدگمانی دروغگو به دیگران، واکنش اطرافیان در قبال کارهای او است. او وقتی می‌بیند دیگران به او خوش‌بین نیستند و اعتماد ندارند، او نیز به آنان بدبین می‌شود و اعتماد نمی‌کند. در واقع، تعصب و خودخواهی دروغگو نیز سبب می‌شود که در برابر این رفتار مردم، او نیز مانند آنان رفتار کند و به آن‌ها با دیدهٔ بدگمانی بنگرد.

درس سی و یکم: چوپان دروغگو

هدف کلی: آشنایی با ارزش و اهمیت راستگویی.

اهداف جزئی

۱- چگونگی رفتار دیگران را با شخص دروغگو بدانند.

۲- به دانستن چگونگی رفتار با شخص دروغگو تمایل پیدا کنند.

۳- بتوانند چگونگی رفتار دیگران را با آدم دروغگو بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، نمایش‌نامه‌ای، همیاری و قصه و داستان.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	٥ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- اگر کسی دروغ بگوید، دیگران با او چگونه رفتار خواهند کرد؟	به اندازهٔ فهم، درک و برداشت خود جواب می‌دهند.	٥ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
٥	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چرا بار سوم مردم به کمک چوپان نیامدند؟ ۲- اگر قصه‌ای مانند قصه‌ای که خواندید به‌خاطر دارید، برای دیگران بیان کنید. و در صورت نیاز، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد که دو جمله دربارهٔ ضرر دروغ بنویسند.	آنچه را معلم خواسته است، در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی و یکم

صداقت و راستگویی در اسلام

راستگویی از اعمال نیکوی انسانی و نزد دین و خرد از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. فطرت پاک انسان ایجاب می‌کند که آدمِ سالم و متعادل، دل و زبانش یکسو و هماهنگ باشد؛ ظاهر و باطنش یکی باشد و آنچه را باور دارد، بر زبان جاری کند.

اسلام دینی است فطری و راستی نیز خواست فطرت است، پس این دو پیوندی ناگسستنی با هم دارند و در روایات اسلامی با تعابیر گوناگونی بر راستگویی مسلمانان تأکید شده است و آن را از اصول ایمان و تدیّن به‌حساب آورده‌اند.

رسول اکرم- صلی الله علیه و آله- می‌فرماید: «**الصّدْقُ مُبارَك وَ الكِذْبُ مَشْؤُومٌ**[1]»؛ راستی، مبارک و دروغ نامیمون است.

امیرمؤمنان- علیه السلام- راستگویی را ملاک دین و الهام از سوی خدا دانسته، می‌فرماید: «**شَيْئانِ هُما مِلاكُ الدّين؛ الصِّدْقُ وَ اليَقينُ**[2]» ؛ دو چیز ملاک دین است: راستی و یقین. «**اِذا اَحَبَّ الله عَبْدًا الهَمَهُ الصِّدقَ**[3]»؛ وقتی خدا بنده‌ای را دوست بدارد، راستی را به او الهام می‌کند.

امام صادق- علیه السلام- نیز می‌فرماید: «**اِنَّ الله لَمْ يَبْعَثْ نَبيّا اِلا بصِدق الحَديثِ وَ أداءِ الأمانَةِ اِلي البَرِّ وَ الفاجِر**[4]»؛ خداوند هیچ پیامبری برنیانگیخت جز با راستی و امانت‌داری نسبت به نیکوکار و بدکار.

با این وصف، اگر بگوییم راستی و درستی شالودهٔ دین و ایمان را تشکیل می‌دهد و آن که از این خصلت زیبا و حیاتی برکنار باشد در واقع دین در او بی‌ریشه است، سخن گزافی نگفته‌ایم.

امام صادق- علیه السلام- به این حقیقت تصریح کرده، می‌فرماید: «**لاتَنْظُرُوا الي طُول رُكوعِ الرَّجُل وَ سُجُودِهِ، فَاِنَّ ذلِكَ شَيءٌ قَدِ اعْتادَهُ وَ لو تَرَكَهُ استَوحَشَ لِذلِكَ ولكِنَ انْظُرُوا الي صِدق حَديثِهِ وَ اَداءِ اَمانَتهِ**[5]»؛

---

۱. محمدباقر مجلسی: بحارالانوار، ج ۷۷، ص ٦٧.
۲. شرح غرر الحکم، ج ٤، ص ١٨٤.
۳. همان، ج ۳، ص ١٦١.
٤. بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۲.
۵. سفـیـنـة البحار، ج ۲، ص ۱۸.

[برای شناخت تدین افراد] به طولانی‌شدن رکوع و سجود او نگاه نکنید؛ چرا که به آن عادت کرده و اگر ترکش کند، وحشت زده می‌شود؛ لیکن به راستگویی و امانت‌داری او توجه کنید.

آثار راستگویی

آثار ارزندهٔ هر پدیده‌ای بستگی به ارزش و اهمیت آن دارد و چون راستی از اهمیت بالایی برخوردار است، پیامدهای ارزشمند و نیکویی دارد که برخی از آن‌ها به شرح زیر است:

الف) همراهی خدا: امام باقر– علیه السلام–: **«اَلا فاصْدُقُوا فَاِنَّ اللهَ مَعَ الصِّدْق**[1]**»**؛ هان! راست بگویید که خدا با راستی است.

ب) پاکی کردار: امام کاظم– علیه السلام–: **«مَنْ صَدَقَ لِسانُهُ زَكي عَمَلُهُ**[2]**»**؛ کسی که زبانش راست بگوید، کردارش پاک می‌شود.

ج) نجات و سلامتی: امیرمؤمنان– علیه السلام–: **«عاقِبَةُ الصِّدق نَجاةٌ وَ سَلامَةٌ**[3]**»**؛ فرجام راستگویی، نجات و سلامت است.

اگر انسان راستگو بود و به این وصف شناخته شد، مورد اعتماد مردم قرار می‌گیرد و آنان سخن او را درست می‌شمارند و می‌پذیرند؛ در این صورت، اگر برای شخص صادق گرفتاری پیش بیاید، امتیاز راستگویی سبب نجات او می‌شود و از گرفتاری و خطر به سلامت می‌گذرد. جلب اعتماد مردم، بهترین راه کامیابی است و بیش‌ترین موانع در راه رسیدن به اهداف با کسب اعتماد میان مردم از بین می‌رود. دروغگو خود را از این نعمت گران‌قدر و راه‌گشا محروم می‌سازد و با پای خویش به‌سوی سیاه‌بختی می‌تازد. چه قدر تلخ است برای فردی که خویشان و دوستانش سخنان او را باور نکنند.

دروغگو اگر از بیچارگی خود سخن بگوید، کسی نمی‌پذیرد و اگر از بیماری‌اش حرف زند، کسی باور نمی‌کند و اگر از ویژگی‌های شخصیتش بگوید، کسی قبول نمی‌کند و اگر دربارهٔ دیگران نظر دهد، کسی سخنانش را تأیید نمی‌کند.

---

۱. بحار الانوار، ج ٦٩، ص ٣٨٦.

۲. همان، ج ٧٨، ص ٣٠٣.

۳. شرح غرر الحکم، ج ٤، ص ٣٦٣.

د) بزرگی مقام: از امیرمؤمنان- علیه السلام- روایت شده است که: «**عَلَيْكَ بِالصِّدق، فَمَنْ صَدَقَ في اَقوالِهِ جَلَّ قَدْرُهُ**[1]»؛ بر تو باد به راستگویی؛ زیرا کسی که در گفتارش صادق باشد، مقام و منزلتش بزرگ می‌شود.

ه) پاداش‌های اخروی: قرآن کریم می‌فرماید: «**قالَ اللهُ هذا يَومُ يَنفَعُ الصّادِقينَ صِدقُهُمْ، لَهُم جَنّاتٌ تَجري مِنْ تَحتِها الأنهارُ خالِدِينَ فِيها اَبداً، رَضِيَ اللهُ عَنهُم و رَضوُا عَنُهُ، ذلِكَ الفَوزُ العظيم**[2]»؛ خداوند می‌گوید: امروز روزی است که راستی راستگویان به آن‌ها سود می‌بخشد، برای آن‌ها باغ‌هایی (از بهشت) است که آب از زیر (درختان) آن جریان دارد و جاودانه و برای همیشه در آن می‌مانند، خداوند از آن‌ها خشنود و آن‌ها از خداوند خشنود خواهند بود و این رستگاری بزرگی است؛ بنابراین آیهٔ شریفه، آنان که مسؤولیت و رسالت خود را انجام دادند و در دنیا در گفتار و کردار صادق بوده و جز راه صدق و درستی نپیمودند، از کار خود بهرهٔ کافی خواهند برد و به رستگاری بزرگ که خشنودی خدای سبحان است، دست خواهند یافت.

---

۱. همان، ص ۲۹٦.

۲. مائده/ ۱۱۹.

درس سی و دوم: نظافت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با نظافت و پاکیزگی.

اهداف جزئی

۱- معنای نظافت و اهمیت آن را بدانند.

۲- به نظافت و پاکیزگی خود علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند اهمیت نظافت را بیان و عملی کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، قصه و داستان، همیاری و نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- دربارهٔ نظافت و پاکیزگی چه می‌دانید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- نظافت و پاکیزگی چه فایده دارد؟ ۲- پیامبر گرامی اسلام دربارهٔ نظافت چه فرموده‌اند؟ و در صورت نیاز، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا دربارهٔ نظافت و پاکیزگی با خانوادهٔ خود گفت‌وگو کنند.	وظیفهٔ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی و دوم

اهمیت نظافت و پاکیزگی در اسلام

نظافت و پاکیزگی در اسلام از چنان اهمیت برخوردار است که در موارد متعدد و گوناگون به آن توصیه شده است. رسیدگی به نظافت تن، لباس، منزل، مسواک‌زدن و شانه‌کردن موهای سر و صورت، کوتاه‌کردن موها و ناخن‌ها و دور کردن کثافات و آلودگی‌ها از جسم، لباس، محیط زندگی و... از سفارشات مؤکد اسلام و رهبران الهی است. هر فرد مسلمان باید به‌عنوان بخشی از وظایف شرعی و دینی خود، در پاکیزگی و طهارت خود و همهٔ آنچه به او و محیط زندگی او مربوط می‌شود، اهتمام ورزد و به جهت رعایت حقوق دیگران حق ندارد محیط زندگی دیگران را آلوده سازد و یا احیاناً خود با سر و وضع کثیف، نامرتب و آلوده نزد دیگران حاضر شود؛ به‌گونه‌ای که سایرین از بوی بد و وضع ژولیده و کثیف او آزرده و گوشه‌گیر شوند.

علاوه بر آن، آراستگی انسان و بهره‌مندی او از لباس‌های مناسب و عطرهای خوش‌بو به نیاز «زیبایی‌دوستی» انسان پاسخ می‌دهد و به آدمی آرامش می‌بخشد و از مهم‌ترین عوامل جذب و محبت دیگران و نشانهٔ ترقی و رشد مدنی هر جامعه است.

همان اندازه که اسلام نسبت به نظافت تن و لباس و رسیدگی به وضع بهداشتی جسمانی و شخصی آنان توجه کرده است، به نظافت و پاکیزگی منزل و محیط زیست نیز اهمیت داده است. مکتب اسلام و رهبران الهی نمی‌خواهند ژولیدگی، آلودگی و کثافت در جامعهٔ اسلامی، چه در موارد شخصی و چه در سطح شهر و محیط زیست و زندگی آن‌ها مشاهده شود؛ زیرا این امور باعث کاهش آلودگی و در نتیجه کاهش میزان بیماری‌ها در جامعهٔ اسلامی می‌شود. اگر مسلمانان و جامعهٔ اسلامی به توصیه‌ها و سفارشات پیامبر اکرم و رهبران الهی در این راستا توجه و اهتمام نموده و در زندگی به آن‌ها عمل کنند، از نظیف‌ترین، پاک‌ترین، سالم‌ترین و دل‌نشین‌ترین محیط زندگی برخوردار خواهند بود و کم‌ترین درصد بیماری و آلودگی به امراض مسری را خواهند داشت.

به این نکته باید توجه کرد که هر قدر نسبت به رعایت پاکیزگی خود و منزل‌مان اهتمام داشته باشیم، لازم است نسبت به حفظ پاکیزگی محیط و اماکن عمومی و معابر بیش‌تر توجه داشته باشیم؛ زیرا گذشته از آن‌که خود از پاکیزگی محیط بهره‌برداری کرده و لذت می‌بریم، حقوق دیگران نیز در میان است؛ بنابراین، به‌خاطر رعایت

حقوق دیگران و عدم تعدی به آن، وظیفهٔ ما است که محیط جامعه را سالم و پاکیزه نگه داریم و کاری نکنیم که موجب آزار و انزجار دیگران شود.

در تعامل میان صحت و نظافت می‌توان چینن گفت که صحت بدون نظافت امکان ندارد. کسی که نظافت خود را رعایت نکند و به بهداشت خود توجه نداشته باشد، مطمئناً چنین شخصی دیر یا زود به انواع بیماری‌ها و امراض مبتلا خواهد شد؛ به همین خاطر است که اسلام توجه خاصی به این بحث داشته و همواره پیروان خود را از راه‌های مختلف به نظافت توصیه کرده است؛ به‌گونه‌ای که این توصیه گاهی با تشویق همراه بوده است؛ گاهی با برشمردن اهمیت نظافت؛ گاهی با خطرات احتمالی رعایت‌نکردن نظافت و... .

در بحث نظافت می‌توان گفت که هر شخص باید از وسایل شخصی خود استفاده کند؛ به‌طور مشخص هر فرد باید از مسواک، صابون و... خود استفاده کرده، از وسایل شخصی فرد دیگر اجتناب کند.

مسواک او مسواک اوست　　مسواک من هم مال من

مسواک را با حوصله　　هرشب به دندانت بزن

مسواک‌کردن چهره را　　خندان و خوش‌رو می‌کند

بوی دهانت را فقط　　مسواک خوشبو می‌کند

درس سی و سوم: صحت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ارزش و اهمیت صحت و سلامتی.

اهداف جزئی

۱- اهمیت سلامتی خود را بدانند.

۲- به سلامتی خود علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند چگونگی محافظت از سلامتی خود را بیان و عملی کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- به‌نظر شما صحت و سلامتی چه اهمیت دارد؟ ۲- شما چگونه از سلامتی خود محافظت می‌کنید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- سلامتی و صحت چه فایده دارد؟ و در صورت نیاز، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد تا دربارهٔ صحت و سلامتی دو جمله بنویسند.	کار خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی و سوم

اهمیت سلامتی در اسلام

اسلام برای صحت و سلامتی انسان‌ها ارزش و اهمیت ویژه‌ای قایل شده است؛ به همین خاطر است که در این راستا رهنمودها و دستورالعمل‌های فراوانی در آموزه‌های اسلامی وارد شده است که از جملهٔ آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: «**ألصِّحَةُ أفضَلُ النِّعَم**[1]»؛ صحت و سلامتی از هر نعمت دیگر بهتر و ارزشمندتر است، «**لا لِباسَ اجمَلُ مِنَ السَلامَةِ**[2]»؛ جامه‌ای زیباتر از سلامت نیست، «**وَ إنَّ لِبَدَنِکَ عَلَیکَ حَقّاً**[3]»؛ بدون شک بدن تو بر تو حقی دارد (که باید آن را ادا کنی و به آن رسیدگی نمایی و «**اَلمُؤمِنُ القَویُّ خَیرٌ و أحَبُّ مِنَ المُؤمِنِ الضَّعیفِ**[4]»؛ (همان) مؤمنی که قوی و نیرومند باشد، در نظر من از مؤمنی که ضعیف باشد، بهتر و دوست‌داشتنی‌تر است.

انسان قوی و سالم بهتر می‌تواند به بندگان خدا رسیدگی کند، بهتر می‌تواند فکر کند، بهتر می‌تواند کار کند و حتی بهتر و بیش‌تر می‌تواند عبادت کند.

در اسلام، احادیث فراوانی دربارهٔ استحمام و نظافت، مسواک‌زدن، تشویق به کم‌خوری، نهی از پرخوری، خوردنی‌های حلال و حرام، خواص گیاهان، میوه‌ها و سایر خوراکی‌ها و هم‌چنین سایر دستورات بهداشتی، وارد شده است.

در اسلام، حفظ صحت و سلامت واجب شمرده شده است؛ حتی اگر عباداتی مانند نماز و روزهٔ واجب برای انسان مضر باشد، نه‌تنها جایز است ترک شود؛ بلکه واجب است که ترک شود و در چنین مواردی، کار واجب به‌کار حرام مبدل می‌گردد.

از نظر اسلام، در صورتی که سلامتی انسان به‌واسطهٔ عدم دسترسی به غذای پاک و حلال به مخاطره بیفتد، وی می‌تواند از خوردنی‌ها و نوشیدنی‌هایی که پیش از آن بر او حرام بوده، استفاده نماید؛ و چنانچه مریض شود و بیماری‌اش جز با خوراکی‌هایی که حرام است (هم‌چون مشروبات الکلی) مداوا نشود، می‌تواند با تجویز پزشک از آن خوراکی‌ها جهت مداوا استفاده کند.

---

۱. غرر الحکم، ح ۵۱۷۰.

۲. همان، ٤٣٤٧.

۳. عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۵۸.

٤. همان.

از نظر اسلام، اگر کسی به سلامتی دیگران لطمه وارد کند و این کار او عمدی باشد، باید به سختی مجازات شود؛ ولی اگر به‌صورت عمدی نباشد، در این صورت، باید مجازات مالی شود و دیهٔ آن عضوی را که آسیب دیده، به صاحبش بپردازد.

در اسلام، دستورات فراوانی در خصوص انتخاب همسر، تغذیهٔ مادر در دوران بارداری وجود دارد، که از ناقص‌الخلقه‌بودن نوزاد جلوگیری کرده، باعث می‌شود که کودک قوی، زیبا و باهوش باشد. هم‌چنین شیر مادر به‌عنوان بهترین غذا برای نوزاد و کودک شیرخوار معرفی شده است، تا کودک بهتر رشد کند، هوشش بیش‌تر شود و در مقابل بیماری‌ها مصون‌تر باشد. هم‌چنین در اسلام، هر چیز زیان‌آوری که به جسم انسان لطمه وارد آورد، تحریم شده است و این یک قاعدهٔ فقهی است که **«کُلُّ مُضِرٍّ حَرامٌ»**؛ هر چیزی که ضرر دارد، حرام است.

شهید مطهری در این مورد می‌نویسد: جای شک و تردید نیست که تعلیمات اسلام بر اساس حفظ رشد و سلامت جسم است. علت حرمت بسیاری از امور، مضر بودن آن‌ها به حال بدن است. یکی از مسلّمات فقه این است که بسیاری از این امور به این دلیل تحریم شده‌اند که برای جسم انسان ضرر دارند و یک اصل کلی برای فقها مطرح است که هر چیزی که محرز بشود که برای جسم انسان مضر است– ولو هیچ دلیلی از قرآن و سنت نداشته باشد– قطعاً حرام است.

در خواست سلامت و قوی‌بودن بدن از خداوند، جزو دعای مسلمانان است؛ چنانچه در دعای ابوحمزهٔ ثمالی می‌خوانیم: **«اللّهم اعطِنِی السَّعَةَ فِی الرِّزق... وَ الصِّحَةَ فِی الجِسِمِ وَ الْقوَّةَ فِی البَدَن»**؛ خداوندا! وسعت در روزی... و سلامتی در جسم و قوّت و توانایی در بدن را به من ارزانی فرما!»

خلاصه، ارزش بدن و سلامت آن در اسلام به حدی است که بعضی از دانشمندان اسلامی گفته‌اند: پیامبران الهی در آغاز نبوت و رسالت خود باید سالم و از نقص بدنی دور و بر کنار باشند و سلامتی تن و بدن یکی از شرایط قابلیت شخص برای تصدّی مقام نبوت و امامت و جانشینی پیامبر اکرم– صلی الله علیه و آله– به‌شمار می‌آید که باید پیامبر یا امامی که دارای منصب الهی است، از نظر جسم و بدن کامل‌ترین و معتدل‌ترین مردم عصر خود باشد؛ هم‌چنان که باید باهوش‌ترین و زیباترین آن‌ها باشد.

درس سی و چهارم: سلام‌دادن

هدف کلی: آشنایی شاگردان با آداب و فایده‌های سلام‌دادن.

اهداف جزئی

۱– آداب و فایده‌های سلام‌دادن را بدانند.

۲– به فراگیری آداب و فایده‌های سلام‌دادن تمایل پیدا کنند.

۳– بتوانند آداب آن را رعایت و فایده‌های آن را بیان کنند.

مدت تدریس: ٤٥ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، همیاری، نمایش‌نامه‌ای و قصه و داستان.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
١	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٢	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ١– آیا می‌دانید سلام‌دادن چه فایده‌هایی دارد؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- سلام‌دادن چه فایده دارد؟ ۲- آداب سلام‌دادن را بگویید. و در صورت نیاز، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا معلومات خود را با والدین خود شریک سازند.	آنچه معلم خواسته است، در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی و چهارم

مفهوم سلام

سلام کلمه‌ای است عربی که از مادهٔ «سلم» گرفته شده است. این واژه زمانی به‌کار می‌رود که انسان‌ها به همدیگر می‌رسند. سلام کلمهٔ دعایی است؛ به این معنا که وقتی کسی به دیگری سلام می‌کند، در واقع برای او سلامتی آرزو می‌کند.

سلام، اطمینان‌دادن به طرف مقابل است؛ به این معنا که هم سلامتی و تندرستی تو را خواستارم و هم از جانب من آسوده باش و مطمئن که هیچ‌وقت از طرف من ضرر و گزندی به تو نخواهد رسید. من خیرخواه توام، نه بدخواه و کینه‌ورز و دشمن.

در قرآن کریم آمده است که: **«إِنَّ اللهَ وَ مَلائِکَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی النَّبِی یا أَیُّها الَّذِینَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَیهِ وَ سَلِّمُوا تَسلِیمًا[1]»** خداوند پاک خودش نیز بر پیامبرانش سلام فرستاده، می‌فرماید: **«وَ سَلامٌ عَلی المُرسَلِینَ[2]»**، **«سَلامٌ عَلی نُوحٍ فِی العالَمِینَ[3]»**، **«سَلام عَلی ابراهِیمَ[4]»**، **«سَلامٌ عَلی مُوسی وَ هارُونَ[5]»** و **«سَلامٌ عَلی إل یاسِینَ[6]»**

سلام یکی از نام‌های خداوند است، سلام تحیت اهل جنت است، سلام تحیت فرشتگان به هنگام داخل‌شدن به جنت است، سلام پیام پروردگار رحمان و رحیم است، سلام اولین حق هر مسلمان بر مسلمان دیگر است، سلام کلید شروع هر کلام و نوشته است، سلام امان‌نامه از هرگونه ترس و شری است، سلام ساده‌ترین عمل نیک است، سلام تواضع و فروتنی است، سلام عامل محبت و الفت است، سلام اظهار صلح و مسالمت است، سلام اولین تحفه و هدیهٔ دو انسان است، سلام دعوت به صلح جهانی است، سلام برطرف کنندهٔ دشمنی‌ها و کدورت‌های گذشته است، سلام اعلام حضور و اجازه برای ورود است، سلام بهترین کلام برای ورود و خروج است، سلام کلامی است در زبان سبک؛ اما در میزان سنگین، سلام تنها کلامی است که مخاطب‌اش مردگان و زندگان‌اند، سلام عامل تعظیم و تکریم است، سلام پیام‌آور انس، محبت و دوستی است، سلام عامل تکبرزدایی

---

۱. احزاب/ ٥٦.

۲. صافات/ ۱۸۱.

۳. همان/ ۷۹.

٤. همان/ ۱۰۹.

٥. همان/ ۱۲۰.

٦. همان/ ۱۳۰.

و خودخواهی است، سلام کمالی است که ترک آن نشانهٔ بخل، تکبر، انزوا، قهر و قطع رحم است. به اثر دست‌دادن و سلام، دل‌ها با هم نزدیک و محبت‌ها بیش‌تر می‌گردد.

سلام، چراغ سبز آشنایی است. وقتی دو نفر به هم می‌رسند، نگاه‌ها که به هم می‌افتند و چهره‌ها که رو در رو قرار می‌گیرند، نخستین علامت صداقت، مودت و برادری «سلام دادن» است.

سلام، نام خدا است و تحیّت الهی، سفارش پیامبر است و امامان، تا آن‌جا که فرمودند: «مَن بَدَءَ بِالکَلامِ قَبلَ السَّلامِ فَلاتُجِیبُوهُ[1]»؛ اگر کسی پیش از سلام شروع به سخن کرد، جواب ندهید. در حدیث دیگری از امام صادق- علیه السلام- از قول خداوند نقل می‌کند که: «البَخِیلُ مَن یَبخَلُ بِالسَّلامِ[2]»؛ بخیل کسی است که از سلام‌دادن به دیگری بخل ورزد. راستی، سلام‌دادن به دیگری نه‌تنها چیزی از قدر و جایگاه انسان نمی‌کاهد و هیچ‌گونه ضرر و زیان مادی، پولی، آبرویی و.... ندارد؛ بلکه محبت‌آور، صفابخش، خداپسند و سیرهٔ رسول خدا- صلی الله علیه و آله- و روش و منش اولیای الهی است. به علاوه، نشانه‌ای از تواضع و فروتنی و نداشتن کبر است. انسان‌های متواضع نه‌تنها زیان نمی‌بینند؛ بلکه عزت و محبوبیت هم پیدا می‌کنند. امام صادق- علیه السلام- فرمود: «مِنَ التَّواضُعِ أن تَسلِمَ عَلی مَن لَقِیتَ[3]»؛ از نشانه‌های فروتنی این است که به هر کس بر خوردی، سلام دهی. پیامبر اکرم- صلی الله علیه و آله- نیز فرمود: «إذا تَلاقَیتُم، فَتَلاقُوا بِالتَّسلِیمِ وَ التَّصافُحِ[4]»؛ هرگاه یکدیگر را دیدار کردید، با «سلام» و «دست‌دادن» با هم دیدار کنید. سیرهٔ رفتاری پیامبر خدا آن بود که به هر کس می‌رسید- حتی کودکان- ابتدا به او سلام می‌کرد؛ به‌خصوص در مورد سلام‌کردن به کودکان می‌فرمود: پنج صفت است که تا زنده‌ام، آن‌ها را رها نخواهم کرد، یکی هم سلام‌دادن به کودکان است، تا پس از من «سنت» گردد.[5] این خصلت خجسته از اخلاق حسنه و روحیهٔ پاک و تواضع او سرچشمه می‌گرفت. این‌ها درست ولی ادب اقتضا می‌کند که کوچک‌ترها به بزرگ‌ترها سلام کنند. سلام را باید آشکارا، بلند و با صدای رسا ادا کرد. احادیث فراوانی با عنوان «الجهر بالسلام» و « افشاء السلام» آمده است که سفارش اکید دارد که سلام‌ها، رسا و بلند باشند، نه زیر لب و آهسته و نامفهوم و ناقص؛ به‌طور نمونه در حدیثی آمده است که: « إنَّ اللّهَ یُحِبُّ افشاءَ السَّلامِ[6]» جواب سلام نیز باید همین‌گونه باشد؛ یعنی بلند و واضح، تا طرف بشنود. امام صادق-

۱. محدث قمی: سفینة البحار، ج ۱، ص ٦٤٥.
۲. مرحوم کلینی: اصول کافی، ج۲، ص ٦٤٥.
۳. خصال صدوق، ص ۱۱.
٤. محدث قمی: سفینة البحار، ج ۱، ص ٤٦٥.
٥. محمدباقر مجلسی: بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۱۰.
٦. مرحوم کلینی: اصول کافی، ج ۲، ص ٦٤٥.

علیه السلام- می‌فرماید: هرگاه یکی از شما سلام می‌دهد، سلامش را آشکارا بگوید. نگوید که «سلام دادم، ولی جوابم ندادند»، شاید سلام داده ولی آنان نشنیده باشند! و هرگاه یکی از شما جواب سلام می‌دهد، جواب را آشکارا و بلند بگوید، تا آن مسلمان دیگر نگوید که سلام کردم ولی جوابم را ندادند![1] اگر سلام مستحب است، جوابش واجب است؛ البته بیش‌ترین ثواب نیز از آن کسی است که شروع به سلام کند. آن که سلام می‌دهد، پاسخش را باید گرم‌تر و بهتر داد؛ چرا که سلام نوعی تحیت و هدیه از سوی یک مؤمن است و هدیه را باید پاسخی بهتر ارائه داد، تا نشان قدرشناسی باشد و این تعلیم قرآن کریم است که تحیت دیگران را به‌گونه‌ای بهتر و یا مانند آن پاسخ دهید؛ آن‌جا که می‌فرماید: «و إذا حُیِّیتُم بِتَحِیَّةٍ فَحَیُّوا بِأحسَنَ مِنها أو رُدُّوها[2]»؛ یعنی و چون به شما سلام گفته شد، شما به[صورتی] بهتر از آن سلام گویید یا همان را [در جواب‌شان] برگردانید.

---

۱. همان.

۲. نساء/ ۸٦.

درس سی و پنجم: آداب خوردن و آشامیدن

هدف کلی: آشنایی شاگردان با آداب خوردن و آشامیدن.

اهداف جزئی

۱- آداب خوردن و آشامیدن را بدانند.

۲- به دانستن آداب خوردن و آشامیدن علاقه پیدا کنند.

۳- بتوانند آن‌ها را بیان و عملی کنند.

مدت تدریس: ٤۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، همیاری، نمایش‌نامه‌ای و قصه و داستان.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف دوم، تهیهٔ چارت، تختهٔ سیاه و تباشیر و یا تختهٔ سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحلهٔ آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزهٔ شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا آداب خوردن و آشامیدن را می‌دانید؟	به اندازهٔ فهم، درک و توان خود انجام می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحلهٔ میانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
٤	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحلهٔ پایانی تدریس			
شماره	**فعالیت‌های معلم**	**فعالیت‌های شاگردان**	**زمان**
٦	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- خوردن و آشامیدن چه آدابی دارد؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا دربارهٔ آداب خوردن و آشامیدن در خانه با خانوادهٔ خود گفت‌وگو کنند.	وظیفهٔ خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی و پنجم[1]

آداب خوردن و آشامیدن از نظر اسلام

آنچه از آموزه‌های اسلامی استفاده می‌شود، این است که خوب است یک مسلمان بر سر سفرهٔ خود آداب خوردن و آشامیدن را رعایت کند؛ از جمله، گفتن «بسم الله الرحمن الرحیم» در ابتدای غذا و به‌جای‌آوردن حمد و شکر در انتهای غذا مورد تأکید اسلام قرار گرفته است.

مصرف اندک نمک در ابتدا و انتهای غذا توصیه شده است؛ زیرا نمک ضد بلغم معده عمل کرده، هضم غذا را بهتر می‌کند. غذا باید آرام و به آهستگی خورده و کاملاً جویده شود. اهمیت این موضوع به حدی است که طبق فرمایش معصومین- علیهم السلام- مدت زمانی که انسان سر سفرهٔ غذا می‌ماند، جزء عمر او محسوب نمی‌شود؛ زیرا تند غذا خوردن سبب ترشح ناقص آنزیم‌های گوارشی شده که که در نتیجه هضم آن را مختل خواهد کرد. فراموش نشود که از دیدگاه طب سنتی به هر دلیل هضم ناقص شود، خلط فاسد و نابه‌جا در دستگاه گوارش تولید و به سراسر بدن منتشر می‌شود. کامل نجویدن غذاها عادت اغلب انسان‌ها است که باز موجب اختلالات گوارشی و هضم ناقص خواهد شد. ایستاده غذا خوردن، پشت میز و چوکی غذا خوردن، کفش به پا داشتن هنگام غذا خوردن، سودازا است و خون را به‌شدت غلیظ می‌کند.

خلاصه بر اساس آنچه که در منابع اسلامی دربارهٔ آداب خوردن و آشامیدن آمده است، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- کوچک‌گرفتن لقمه هنگام خوردن غذا؛
- نگاه‌نکردن به دیگرانی که بر سر سفره نشسته‌اند؛
- نخوردن غذای بسیار گرم؛
- ندمیدن (فوت نکردن) در طعام گرم؛
- نبریدن نان با کارد؛
- پاک‌نکردن کامل گوشت‌های استخوان؛

۱. منابعی که برای معلومات تکمیلی این درس مورد استفاده قرار گرفته است، عبارت‌اند از: ۱) وسائل الشیعه، اثر حر عاملی؛ مکارم الاخلاق، اثر مرحوم طبرسی؛ بحارالانوار، اثر محمدباقر مجلسی؛ اصول کافی، اثر مرحوم کلینی؛ احیاء علوم الدین، کتاب آداب الاکل، اثر غزالی؛ من لایحضره الفقیه، اثر شیخ صدوق؛ میزان الحکمه و دانش‌نامه احادیث پزشکی، اثر محمدی ری شهری.

- نخوردن غذا به کم‌تر از سه انگشت؛
- دراز نکردن دست به ظرف دیگران بر سر سفره؛
- لیسیدن انگشتان (در صورتی که با دست غذا می‌خورد)؛
- ترک‌نکردن خوردن غذا در شب؛
- لیسیدن ظرف غذا؛
- نخوردن غذا، مگر در حال گرسنگی؛
- گفتن «بسم اللّه الرحمن الرحیم» هنگام شروع غذا؛
- زمانی از غذا دست بکشد که خوب سیر نشده است؛
- شستن دست قبل از خوردن غذا؛
- نشستن روی پای چپ در هنگام خوردن غذا؛
- پیش از مهمانان شروع‌نمودن به غذا توسط صاحب‌خانه؛
- خوردن غذا با دست راست؛
- نخوردن غذا در حال خوابیده؛
- تنها غذانخوردن؛
- غذاخوردن با خدمت‌کاران و غلامان؛
- غذاخوردن بر روی زمین؛
- غذانخوردن در حال راه رفتن؛
- شستن دست‌ها بعد از غذا؛
- در شستن دست‌ها قبل از غذا، اول صاحب‌خانه بشوید و بعد از آن کسی که در طرف راست او است؛ اما در شستن دست‌ها بعد از غذا صاحب‌خانه آخر از همه دست را بشوید و اول کسی که در جانب چپ او قرار دارد، دست‌ها را بشوید؛
- سنت است که همه در یک طشت دست‌ها را بشویند و آب را نریزند؛
- خوردن نمک در اول و آخر غذا؛
- غذانخوردن در حال تکیه‌دادن؛
- بعد از شستن دست قبل از خوردن غذا آن را با دستمال پاک نکند و بعد از شستن دست بعد از خوردن غذا آن را با دستمال پاک نماید؛
- وقتی دست‌ها را بعد از غذا می‌شوید، آن را بر دیده‌ها بمالد؛

- دست‌کشیدن از غذا بعد از همه توسط صاحب‌خانه؛
- بعد از غذا، شکر کردن خدا و گفتن «الحمدلله رب العالمین»؛
- خواندن دعای وارده هنگام شروع به خوردن غذا و بعد از غذا؛
- حرف‌نزدن زیاد بر سر سفرهٔ غذا؛
- بعد از غذا به پشت‌خوابیدن و پای راست را بر روی پای چپ‌گذاشتن؛
- برداشتن و خوردن آنچه از غذا روی زمین افتاده باشد.

در مورد آداب نوشیدن آب هم می‌توان موارد زیر را نام برد:

- آشامیدن آب به سه نفس؛
- ایستاده آب آشامیدن در روز و نشسته در شب؛
- آشامیدن آب نیم‌گرم؛
- یکجا سر نکشیدن؛ بلکه جرعه‌جرعه نوشیدن؛
- نیاشامیدن آب بسیار داغ؛
- نیاشامیدن آب در لابلای غذا خوردن؛
- نیاشامیدن آب بر روی چربی؛
- نیاشامیدن آب از مجاور دستهٔ ظرف یا لبهٔ شکستهٔ آن؛
- نیاشامیدن آب در ظرف‌های مسی؛
- نیاشامیدن آب در حالت ناشتا.